

IV. Річник. Ч. 1 (23).

УКРАЇНСЬКИЙ СКИТАЛЕЦЬ

ОРГАН ВІЙСЬКОВОЇ ЕМІГРАЦІЇ ЗЕМЕЛЬ З. У. Н. Р.

ІЛЮСТРОВАНІЙ ДВОТИЖНЕВИК

ВИХОДИТЬ 1. І 15. КОЖДОГО МІСЯЦЯ

THE HOMELESS UKRAINIAN
ORGAN OF THE MILITARY EMIGRATION OF THE W. U. N. R.
ILLUSTRATED NEWS.

РЕДАГУЄ КОЛБІЯ.

Адреса Редакції й Адміністрації:

Wien XVIII, Ferrogasse 31.

З М І С Т:

	сторона
Від Редакційної Колегії	1— 4
В. Пачовський: Слово до Війська	6— 7
Військо своєму Найвищому Вождю	7— 9
І. Г., чет. У. Г. А.: Свято Мира	9—11
П. Стах: Різдво в таборі	12
Др. О. Грицай: Святий Вечір	13—18
П. Люпенко: Втікач	19—21
Яр. Береза, чет. У. Г. А.: У Різдвяну тиху нічку	21—25
І. Калічак, чет. У. Г. А.: Святий Вечір таборита	25—27
П. Стах: З поеми „Зелені Жупани“	27—28
І. А. Крушельницький: І не жалітиме вона його	28—31
Ол. Орлич: Сплячий лицар	32
А. Кравс, ген.-четар У. Г. А.: Гуцульська Маланка	33
П. Люпенко, пор. У. Г. А.: Старий Рік	34
Дмитро В.: Любов. На границі	34
І. Проць: На порозі нового року. І	35—36
П. Люпенко, пор. У. Г. А.: Привіт Новому Рокови	36
Р. Колтунюк, чет. У. Г. А.: З кліщів смерті. ІІ ч.	37—40
М. Курах: З минулих днів	41
П. В.-К., пор. У. Г. А.: Волинь під військовим зарядом Галичан	41—48
Проф. Др. В. Старосольський: Промова	48—52
П. Гошовський, хор. У. Г. А.: Два поняття громадянських обов'язків	52—55
А. Жук: Вільне Ковачтво	56—58
Лист з Америки	59
П. Карманський: Сидір Твердохліб	60
Зі Скитальщини	62
Виказ жертв	62
Листування. Від Адміністрації. Оповістки. Надіслане. Справленне важ- нійших похібок	63
Касовий звіт „Самопомчі“	64

С В І Т Л И Н И:

Пор. У. Г. А. Ів. Іванець. Святий Вечір У. Г. А. в р. 1919	5
Святий Вечір у таборі в р. 1921	26
Стр. У. Г. А. І. Хомин: Сцена з діточої вистави: Коник Стрибунець	55
Український робітничий відділ у Братиславі	61

П Е Р Е Д П Л А Т А:

	річно	піврічно	чвертьрічно
в Австрії	К. 70.000—	35.000—	18.000—
в Чехословаччині	Кч. 60—	30 —	15—
в Югославії	Дн. 100—	50—	25—
в Німеччині	М. 8.000—	4.000—	2.000—
в краях Латинської Унії	Фр. 12—	6—	3—
в Злуч. Держ. Америки	Дол. 3—	1'50	0'80
в Канаді	Дол. 4—	2—	1—
в Бразилії	Мр. 10—	5—	2'500

Ціна одного примірника:

в Австрії 3.000— К., Чехословаччині 3— Кч., Німеччині 400— М., Зл.
Д. Америки 0'12 Дол., Канаді 0'15 Дол., Бразилії 0'500 Мр.

Вп. Передплатників в Чехословаччині просимо замовляти і складати передплату на наш двотижневик у „Самопомчі“ в Йозефові на конто „Українського Скитальця“ у Відні.

УКРАЇНСЬКИЙ СКИТАЛЕЦЬ

ЛЮСТРОВАНІЙ ДВОТИЖНЕВИК

Статі дозволяється передруковувати лише за поданням джерела.

Річник IV.

Відень, дня 1. січня 1923.

Ч. 1 (23).

„Як не ми, то хоч слава поверне!“

Минув другий рік нашого скитання, а четвертий від хвили, як наш нарід зірвався до нового, довго вижданого життя.

Велика сімя не зібрана ще при тихій, творчій, спільній праці.

Велика Мрія про свободу Рідного Краю, в народніх глибинах зроджена, в сміливих думках виплекана, а в чинній боротьбі кровю засвідчена, — Свята Мрія покищо не сповнилася.

Все ще ллються важкі сльози, в понурій задумі коротаємо дні, а в нашій обездоленій Батьківщині не чути ще пісень вдовілля, радості й воскресення, там йде ще кривавий тан, безпощадний бій на життє і смерть із відвічним ворогом. Там усе ще ріками спливає кров найкращих синів народу, там насипається сотки свіжих могил над жертвами національних і соціальних змагань.

Там прострілено не одно палке, молоде серце за се, що не могло стерпіти насилля, що палало святою любовю до Батьківщини.

Там дальше ще на глум двацятому століттю брутальна вор'жа рука без жалю нищить національні скарби українського люду, його природні права, кидає глум і сміх на його слово, його традицію.

Трупи... кров... пожарища... сльози... кладбища... руїни... проклони... люта, дика месть.

А якими недалекими, якими свіжими здаються нам нині ті хвили, коли вульканом горіла велика віра в непобориму силу святого змагання.

Як іще недавно, бо 1914 року в перших днях світової війни, зі сніжних верхів коханих Карпат загомоніла й найшла свій вілгомін у народі й нині ще стає нашим кличем геройська пісня наших юнаків УСС:

„А ми тую червону калину підіймемо,
А ми нашу славу Україну,
Гей, гей, розвеселимо“.

І пройшло кривавих пять літ великої війни, а в слід за сим як її конечний вислід і наша національна, визвольна війна.

І щось гарне, цінне й величне криється в недавно минулому:

Се геройська історія нашої Української Галицької Армії, що перед очі сорок мільйонного Велитня поставила рішучо ідеал волі, кинула в народні маси могутні визвольні кличі, дала доказ, що високі цілі окуплюються теж великим горем, непомірними жертвами й надлюдським терпінням.

Українська Галицька Армія умирала й навчила других умирати за ідею.

А нині ся Українська Галицька Армія у значній скількості своїх останків опинилася поза межами Рідного Краю, на скитання.

До недавна говорили за нас лиш дула наших крісів і гармат, бо ми знали, що в хвилях борні, де розум тратить свою силу, така мова є найголосніша, найбільш переконуюча й найбільш доцільна. А коли не можна нам сею мовою на разі дальше промовляти, то ми взялися за слово.

І сих кілька слів ми хочемо сказати до Тебе, Рідний Краю, і до Тебе, Скитальче, деб і хто Ти не був, а в першу чергу до Тебе, Український Галицький Стрільче!

Так! Геройська боротьба, яку від століть веде наш нарід за свою волю, покищо не увінчалася успіхом, а ми, сучасники огневого хрещення нації, на чужині.

Все так було в історії всіх народів, що хвилі підйому чергувалися з хвилями духового пригноблення, хвилі віри в силу й могутність визвольних змагань, у невміручу енергію народу, з хвилями зневіри.

Й нема більше пригожого ґрунту для зневіри й песимізму, як на еміграції.

Нам, що вирости може не підпадаючи під культ сильних індивідуальностей, нема приводу до зневіри. Ми вирости й засталили свою думку під поривом ідеї. І нині бачимо вже: Ідея ся перейшла і в душу народніх мас. Зрозумінне сеї ідеї і переводженне її в діло навіть тоді, коли припинилася збройна боротьба, дає нам запоруку, що на українській землі не вдержиться ніяка ворожа сила, що український нарід нищитиме чужу силу на своїй землі і прийде до сеї рівноваги, що нищенням ворожого пічне будувати своє власне державне життя.

Тому горі імієм серця!

Шлях до визволення зрошений не перлистою росою сліз, жалю чи наріканнями, але терпінням і кровю.

„Не пасивне терпінне, що упідлює душу, а творче, чин і кров, має викуплюючу силу для нації й ідеї“. І се зрозумів уже нині наш нарід і сим ми повинні тішитися, що сталося те саме тоді, коли Українська Галицька Армія мусила на часок зложити зброю. Се доказує живучість народу!

„Нації творяться перемогами або нещастями, спільними для всіх членів сеї нації“. Се стара історична правда.

Й нас усіх мусять захопити спільні ідеї, спільна віра, спільні старання про Вільну, Незалежну Державу, за яку ми, Українська Галицька Армія, боролися і лиш така ідея може здійснитися, може прибрати реальні форми.

Не забуваймо ні на мент, що на еміграції виховувалися і ґартувалися до дальшої боротьби всі хвилево розбиті й поневолені народи.

Сею дорогою йдемо й ми!

Зясовуючи собі так наше положенне на скитальщині, очі наші в першу чергу звернені до Тебе, Рідний Краю!

Ми бачимо Твої зусилля, ми відчуваємо кожду прояву Твого життя, ми живемо Твоїм духом.

Ми, задивлені у Святу Стать Страдальної Батьківщини і її змагання, витягаємо тут для себе одну велику науку:

„Нема життя без лиха, але й без боротьби, без того, що є найвеличавіше — без героїзму“.

Ми чуємо Твій голос, Рідний Краю, що Ти ще ждеш на нас, що ми саме те покоління, для якого відвага, завзяття, погорда смерти — всі мужеські чесноти — повинні стати конечними, коли хочемо встоятися в сій страшній борні.

Ми бачимо, що силу треба відпирати силою, хочби і прийшлося життем заплатити.

Ти наглядно вчиш нас, що краще хай прикрив нас і наш; імена камінів, аби лиш вирости могли нові покоління, котрим „бридкі мозолі“ — від кайдан не нагадувалиб їх рабства.

Ми вірні Твої сини — виразники Твоєї волі, клонимо голову перед Тобою.

„Як не ми, то хоч слава поверне!“

А Ви, заморські наші Браття. Ви є найблищим нашим запасом. Ви наша поміч і надія. Ви станете на наше місце, як нас не стане, бо Ви й ми одно. Ми перші, Ви другі. Ви мусите стати стрілецькою музикою; яка своїми звуками гоїтиме наші рани й тугу розганяти; хвилино від боротьби відірваного стрільця розбурхувати як буря море і зробити льва з людини, страшного, нестримного мов лис-кавка, мов грім. І разом сотворимо нову Українську Галицьку Армію, що зєднає в собі й маленькі діти й сідоголових старці і пустимося всі разом на новий райський шлях, що веде до Свобідної Батьківщини.

А покищо ми працюємо невпинно над сим, щоби приготувати себе до сього великого завдання, яке на нас вложила історія, а в праці сій допоможе нам „Український Скиталець“.

Його ціль ясна й висока.

Видаваєм „Українського Скитальця“ ми змагаємо до вироблення і поглиблення традиції останньої визвольної боротьби й геройської Української Галицької Армії.

Се зовсім зрозуміла річ. Без споминів минулого, без сих споминів, що відмолоджують душу, без морального звязку з ними, без традиції нам жити не можна.

„Лиш там можливе воскресенне, де могили.“

„Завтра має лиш той, хто мав учора.“

„Нація — се не розривна цілість сих, що живуть, з тими, що жили“.

Хай і зійдемо ми зовсім із життя, то не сходім безслідно. Своім нащадкам ми маємо заповісти свої погляди, ідеї, цілі, пориви, мрії, змагання, спогади слави і приречень пімсти, велику силу активної енергії, що може нераз і сліпо, але вперто прямувала до осягнення національної мети.

Не збережемо сеї традиції, не зясуємо сього великого досвіду, який ми зібрали в сім великім часі і його не увіковічимо, то по-

повнимо гріх проти себе самих, народу й історії, станемо марно-травниками.

Захована і збережена традиція Великих Днів має нам попри се стати також огнищем, що всіх нас Скитальців злучить в одно.

„Український Скиталець“ має бути сим нашим одностроєм, який зединить нас усіх з нашими партійними поглядами, нашими соціальними становищами і степенем інтелектуального розвитку. Він має доказати, що ми всі одні, члени одної великої родини — Української Галицької Армії. „Український Скиталець“ має доказати, що Українська Галицька Армія — се гордість народу.

В одно злучити мають нас наші почування, стремління і одна віра.

Ми, що в імя Великої Ідеї девять місяців у голоді й холоді на штиках тримали свою державу, що вирвалися з трикутника смерти, в одчайному, нерівному бою гнали ворога аж під Львів, що вистрілюючи останній набій, полишили рідні сторони і в імя Соборности України в триюмфі ввійшли у Святий Київ, що вирвалися з чотирикутника смерти, з кігтів тифу, череззвичайки, таборів інтернувань, наглих судів, шибениць, долею на скитання загнані, через „Українського Скитальця“ маємо стати тими самими, що були колись під Львовом, Чортковом, у Києві, під Коростенем і над Богом.

Через „Українського Скитальця“ злучити має нас одно коротке, а таке величне: У. Г. А., незломане ні силою ворога, ні тифом, ні інтернаціоналом, ні розстрілами, ні підлотою.

„Український Скиталець“ має витворити з нас знова сих борців, що силою духа, гартом волі нову українську віру сотворять так, щоб колись, коли повернемо в Рідний Край, нарід діла наші за свої прийняв і з сею вірою разом з нами на останній побідний, визвольний бій за Україну пішов.

Віру сю найдемо в сій вічній, невмиручій волі до вільного національного життя, а не в часто змінчивих партійних чи книжних теоріях.

„Український Скиталець“ докаже, що наші змагання були і є чисті і святі.

Ідея чиста, ясна, безкомпромісова, для всіх нас без різниці єдина національна ідея мусить вкінці перемогти.

І в імя сеї ідеї ми йдемо дальше.

Редакційна Колегія.

Пор. У. Г. А. Іван Іланець, Святий Вечір У. Г. А. в р. 1919.

ВАСИЛЬ ПАЧОВСЬКИЙ.**Слово до Війська.**

Обідрані борці України за волю,
Безсмертні чола Ваші я цілую —
І плачу з втіхи і сміюся з болю,
Як бачу Вас і Вашу пісню чую!

Як вчув я на чужині, що Ви встали,
За трьох сот миль летів до Вас вітрами —
Співав Вам пісню, щоб як мур стояли
І був між Вами і ридав між Вами!

Тай лавою Ви стали, босі, голі,
Овіяні морозом, у мозолях,
Побиті голодом, від нужди кволі,
Як земля чорні — з зорями на чолах!

Як ні один народ Ви йшли рядами
До бою чисті і святі душею,
Зерна неправди не було за Вами,
Боролись і лягали за ідею!

І Ви не знали! Йшли Ви як лявіна,
З невольників Ви стали люд героїв —
Не змусив світ Вас впасти на коліна,
Хоч голі й босі й без набою!

Народи душі Вас зложили зброю,
Хоч мали кулі, мали чим стріляти —
А Ви лишили рай свій для розбою,
А не дали собі в лице плювати!

Ви кидали свій край і на границі
Стелився плач великий у безкрає,
Мов дим до Бога бився з кервавиці —
Почув Ти, Боже, як мій люд ридав?!

І я там був на Збручі, цілував я
Кохану землю, плачучи без тями —
Як вчув плач Війська, як скала мовчав я
І став як хмара, що двигтить громами!

Ось там на Збручі нами пережито
Найбільшу всіх трагедію Айсхила —
Там Прометея нашого прибито,
І шарпав його орел насилля!

І я там кинув рай і з того раю
Взяв вічне листя з дерева завзяття,

Ношу його на грудях і чекаю,
Аж Рідний Край спокутує прокляття.

І я лишив там діти і дружину
І може вже їх більше не побачу —
Як суджено — пропало! В сю годину,
Борці, за Вами світа я не бачу!

Будьте благословенні за терпіння,
За труд, за жах, за жовч, за кров пролиту —
Я прославлю Вас в пісню покоління,
На вічну пам'ять у кремені риту!

І буду я над Вами вилітати,
Як ясна хмара й падати росюю —
І буду Ваші рани цілувати
І підносити Вас, упавших серед бою!

А як вертати будете до раю,
Хай через пекло куль в огні з Ляхами,
Я прилечу до Вас зі світа краю,
Щоб бути з Вами і радіти з Вами!

Радіти з Вами, що той день настане,
Як розкуєм ми в себе Прометея, —
І той орел, що шарпає Вам рани,
Впаде на землю під ножем плебея!

Військо своєму Найвищому Вождови в день Імянин.

Команда українських військових частин у Чехословаччині вислала до Президіяльної Канцелярії Уряду З. У. Н. Р. такі благобажання:

Ненька там наша
В сльозах і крові
Страждає нещасна
За нас і за наших
Бездольних братів . . .

У сльозах і крові привела Тебе Високодостойна Мати Твоя на сей світ,

у сльозах і крові родилися ми всі, вірні сини нашої много-страдальної України,

у сльозах і крові купався весь Український Нарід тоді, коли в Тобі зайнявся нестримний, надземський огонь бажання і волі вивести наш поневолений Нарід з ярма неволі,

у сльозах і крові піднявся під Твоїм проводом наш Нарід до визвольної боротьби,

у сльозах і крові вложила на Тебе Воля нашого цілого Народу Галицької Землі тяжкий і перед Ним та історією відвічальний тягар проводу Народу й Держави,

у сльозах і крові сталився Твій чистий, світлий і непохитний ум Начальника Держави,

у сльозах і крові світив Ти Народови в хвилі подвигів і радости, як рівнож і в хвилі важкого досвіду,

у сльозах і крові слідували за Тобою всі верстви нашого прескорбного Народу,

у сльозах і крові йшла під Твоім світлим проводом Українська Галицька Армія на смертоносний бій з відвічними ворогами України,

у сльозах і крові раділа Українська Галицька Армія на Твій вид і вдивлялася в Твоє, народнім гором зболіле, а непохитною волею і незломною вірою сяюче лице,

у сльозах і крові конала вірна Українська Галицька Армія і перед смертю звертала свої тифозним огнем горіючі очі в Твою сторону,

у сльозах і крові дивилася безсмертна Українська Галицька Армія в сторону Дністра пропам'ятної ночі з 16. на 17. листопада 1919р., коли з безмежнім болем у душі й мозку мусіла розстатися на якийсь час зі своїм Народнім Мойсеем,

у сльозах і крові кріпилась Українська Галицька Армія в найскрутнішій хвилі тим сявком правди, невсипущої праці, незломности й непохитної віри, яке світить над Твою Постагтю і добилась на братню землю, щоб у рішаючій хвилі виконати Твій Найвищий Приказ.

І нині, в той так світлий день для Тебе, ми, останки Української Галицької Армії, оруде і виразник волі Українського Народу, в синівській любови звертаємося до Тебе, Високодостойний Пане Президенте — Найвищий Наш Вожде, зволь прийняти від нас, старшин, підстаршин і стрільців як найсердечніші желання: Щоби Всевишній додав Тобі сил і витревалости дальше піти тою правдивою дорогою, якою Ти до тепер ішов і Нарід провадив,

щоби любов, якою горів Твоє серце до Народу й незломна воля Твоя увінчалися повними успіхами,

щоб у славі і з ясним, погідним, проміннями щастя осяяним лицем вступив Ти на вільні землі великих наших Володарів Осмомисла й Данила,

щоб вільні, радісні дзвони й воскресний гимн Волі витали Тебе, як колись Богдана,

щоб серед щастя і вдячности нашого гарного-вільного Народу на довгі літа проводив Ти кермою Держави.

Ми, вірні присязі, зложеній Нашій Державі й Тобі, Високодостойний Пане Президенте — Найвищий Наш Вожде,

ждемо на Твій приказ.

* * *

Наш Президент і Найвищий Вожд Др. Евген Петрушевич уродився дня 9. червня 1863р. в Буську, у Східній Галичині, як син українського священика. По укінченню гімназійних наук зложив іспит зрілости в 1880р. та посвятився правничим студіям. У році 1896 отворив Він адвокатську канцелярію у Львові, перенісся в 1897р. до Сокаля, а в 1906р. до Сколього, де виконував адвокатську практику аж до вибуху світової війни. На політичну арену

виступив як член націон.-демокр. стороництва і в 1907 р. був вибраний послом до австрійського парламента з виборчого округу Сокаль—Броди—Зборів—Збараж. У 1910 р. вибрано Його послом до галицького сойму з округу Стрий—Сколе, а в 1911 р. удруге послом до парламента з того самого округу, що і в році 1907. Почавши від 1908 р. був Він містоголовою Українського Парляментарного, а від 1910 р. й Соймового Клубу. В 1917 р. вибрано Його головою Української Парляментарної Репрезентації в австрійськім парламента у Відні. Колиж дня 19. жовтня 1918 р. проголошено Західно-Українську Народню Републику на українських етнографічних землях б. австро-угорської монархії — вибрано Його Президентом Української Національної Ради. В червні 1919 р. Виділ Української Національної Ради передав Йому повновласти Диктатора Західно-Української Народньої Републики.

Українська Галицька Армія була віддана цілою душею Свому Президентови й Найвищому Вождови у хвилях щастя і нещастя, а її останки стояти будуть при Його Достойній Особі з жовнірською вірністю аж до визволення Рідної Землі з окупації Польщі й до кінця — сумлінно й по приказу.

І. Г., чет. У. Г. А.

Свято Мира.

І рече їм ангел: Не бійтесь: ось бо благовіщу вам радість велику, що буде всім людям. Бо народився вам сьогодні Спас, що єсть Христос Господь у городі Давидовому. І се вам ознака: знайдете дитянку сповиту, лежачу в яслах. І зараз повстало з ангелом множество воїнства небесного, хвалячи Бога і глаголючи: Слава на вижинах Богу, а на землі спокій, між людьми благоволенне. — Євангеліє Луки II, 10—14.

Христос уродився! Перед двома тисячами літ прийшов на світ Найбільший Учитель, Учитель Мира і Любови, народився Сей, що голосив „царство боже“ людям на землі.

І по цілій вселенній, де тільки живе християнська душа, радісно обходять сей день, сей святий вечір.

Свято Мира, Свято Любови!

Як тільки засяє перша зоря на темному небі, ціла земля мерехкотить мільярдами ясних світил, мільонами голосів на різних мовах співає гимн мира, пісню про радість велику, про любов.

І святий, чарівний настрій сповиває всіх людий, цілу природу.

Святий Вечір, Свято Мира!

Комуж не забуться живійше серце на сам звук сих слів? Як тавмний, глибокий їх зміст! Який чарівний німб окружає сей вечір!

І маленька дитина і старець над гробом чув, що се не буденна хвиля, що він не сей самий, що все, чув, що родиться в нім незрозумілий якийсь настрій. Сповиває йому душу радість велика з чогось, чого він самий не знав, тихий ляк перед чимсь невідомим,

безмірна туга за чимсь великим, незрозумілим, безконечним, лагідний жаль за чимсь утраченим, неозначеним, надія на щось величне, прегарне, розкішне, певність, що те щось невідоме, велике прийти мусить.

І не один борониться проти сього, хоче сміятися сам із себе, уважати се давно пережитим дитинством. Хоче — але освободитись від сього вражіння не може, хочби й атеїстом був... Бо приходять спомини минулих днів, приходять проти його волі і грають пісню величню на всіх струнах його душі, його ества, пісню жалю, щастя, славу, надії... І він кориться перед нею...!

Святий Вечір, Свято Мира, Свято Любови, Свято Правди... Тішиться дитина маленька, радіє дорослий, веселиться старець. „Нова радість стала, яка не бувала“ несеться з усіх усюдів із грудий старих і молодих, лунав пісня радості, гимн мира.

„Слава на вижинах Богу, а на землі спокій, між людьми благоволенне“ несеться над ледяними горами, глибокими снігами, незміримими морями, великанськими пралісами, борами, над пісковими пустинями, над містами й селами, гомоном бє під зоряним небом, летить у засвіта простори...

Святий Вечір, Свято Мира, Свято Любови, Свято Правди...

І де тільки зайшла наука Христова, чи до чорних Негрів, чи ервоних Індіїців, жовтих Монголів, чи білих Арійців, — там нині адість щастя.

Кождий у кружку своїх найблищих, найлюбійших тішиться сею хвилию; сяють вдоволені очі чи в багатого, чи бідного, молодого, чи старого, здорового, чи недужого.

І сідає пан зі слугою до одного столу, бо се Свято Мира, Свято Любови, Свято Правди...

И лишається вільне місце при столі, бо може прийде хтось голодний, бідний, нещасний, що не має де склонити голови, то сяде собі при сьому столі, щоб і він хоч на кілька хвилин забудь на своє горе... бо се Свято Мира, Свято Любови, Свято Правди...

Навіть звірині дається краще їсти в сей вечір, навіть для дичини кидається „вечерю“, нехай і вона знає, що се Свято Мира, Свято Любови, Свято Правди...

Серед кривавої війни, у вечір сей мовкли гармати, глухли стріли й вороги співали дружню пісню, пісню мира, пісню любови...

Бо великий се день у цілій вселенній, день Мира, Любови, Правди, Радості, Щастя...

Не буде його тільки на українських землях, між Українським Народом...

На великому просторі від Карпат по Кавказ не буде Свята Мира, Любови...

Жаль і біль, розпука й ненависть царювати там муть...

Ні одна хатина не засяє тихим щастєм

Різдвяної Ночі...

Не заспівав ніхто „Нова Радість стала“ ..., бо булаб се страшна іронія, пекельний глум... Ціла вселенна веселиться, Український Нарід у чорній жалобі не приєднується до сього хору...

Бо Ірод двадцятого століття, думаючи, що забє Христа, велів повбивати дітей України... „І чути в Рамі голосіння, лемент і плач і тяжке наріканнє. Рахила плаче по дітях своїх і не дає розважити себе, бо їх уже нема“ (Матея 2, 18).

Та не вбив Ірод Христа! Не вбив ворог і України!

Вимордував невинних дітей, але Україна живе в серцях, у душі народу... Хай шукає Ї ворог, хай стрібувє вирвати Ї з душі нації!

І як засяє перша зірка на небі, як засяє українська родина до різдвяної вечері, здійметься до неба страшна скарга, пісня болю, викид безмірний змішається зі зойками катованих, з розпукою тюрмєлєних, з брєнкотом кайдан, та полетить до стіп Новонародженого Христа й заглушить торжественну пісню, мира і скажє Йому, що Український Нарід терпить за Нього, за Його науку, бо посмів жадати Мира і Правди...

Ї буде се пісня страшна, що світ стрясеться у своїх основах.

Бо на цілій Україні від Попраду аж по Дон, від Припяти аж по Чорне Море не знайдеться хатини, де не булоб суму, не було сліз у сей Святий Вєчір.

Бо нема мира, нема любви, нема правди...

Є тільки війна, ненависть і сила... Сам Христос се сказав: „Не думайте, що прийшов я післати спокій на землю; не прийшов післати спокій, а меч“... (Матея 10, 34.)

І Український Нарід взяв уже меч у свої руки, взяв і не випустить його з рук так довго, доки не виборє мира, доки не заволодів правда на землі.

Бо він памятає слова Христа:

„І від часів Івана Хрєстителя та і сьогодня царство небесне здобувається силою і хто здобував, той силоміць бере його (Матея 11, 12).

І силою тільки здобудє собі Український Нарід волю, власною силою збудувє державу. Він не хоче дарів, не хоче милостини! Він силоміць візьмє то, що йому правно належиться.

А пісню про мир співати буде, але про мир у себе самого, в душі своїй.

А мир сей у Нього мусить бути!

Мусить бути єдність, бо:

„Всякє царство, що поділиться в собі, спустів і всякий город і господа, що поділиться у собі, не встоїться“ (Матея 12, 25).

І буде єдність волі, єдність діл!

І мусить бути мир у душі кожного, спокій з почуття сповненого обовязку!

А тоді не страшні нам будуть Іроди двадцятого століття: Лях, Москаль і Румун!

Вони шаліти можуть, можуть убивати невинних дітей, але не вбють того, що хочуть, не вбють душі народу, не вбють його хотіння волі.

І прийдуть вони на суд!

І згинуть самі, як згинув Ірод, а на їх трупах ликуватимє Вільна, Соборна Україна й тоді у різдвяну ніч придружитья Вона до спільного хору всєсвіта й тоді аж з вільної груди попливє пісня:

„Слава на вижинах Богу, а на землі спокій, між людьми благоволеннє“. — ...

П. СТАХ.

Різдво в таборі.

Різдво... Різдво на чужині...
Різдво в набридлому таборі...
Як тіні, постаті сумні,
Душа вмірає в чорній зморі.

Як жаль болючий, Вечір-Свят...
В вікно зорить зірда самотна.
Над нами сум, як грізний кат,
Як смерти воля непохитна...

Різдво... Різдво на чужині,
Як та вечірня офіра...
Мигнула тінь бліда в вікні:
Як злодій, ходить Ангел мира.

Се ти, мандрівнику, — чужий,
Смішний, наляканий, нездібний?
Сховай, бідаче, символ свій, —
Навіщо він? Кому потрібний?

Не радість в людях — ріки сліз,
Не мир на землях — море крові, —
То-ж кинь галузку, в руки кріс —
Символ модерної любові!

У нас готова Коляда.
Як прийде час — ми всі у зборі,
І наша пишная зірда
Колись нам блисне не в таборі:

Не тут ми справим Вечір-Свят
Догідно, мирно і богато:
Під дахом рідним вільних хат
Ми одсвяткуєм наше Свято!

З приводу Празника Різдва Христового, якого радощами гомоніла колись ціла Українська Земля, а який і нині, не зважаючи на обставини політичної неволі, на руїни, кров і могили торжественно проводить цілий Український Нарід від Попраду й Тиси до Кавказу, за Океаном в американських фармах, у димі фабричних міст, на зрубках пралісів Бразилії і Аргентини, в Азії на Зеленому Клині — редакція „Українського Скитальця“ шле братські, щирі побажання: Веселих Свят! А членам нашої тісної сімі — стрільцям і старшинам Української Галицької Армії, і тим, що в тузі і злиднях дожидають голосу похідної трубки, й тим, що караються у ворожих тюрмах, і тим, що хвилює, замінявши меч на рало чи перо працюють на рідній скибі, бажає Редакція „Українського Скитальця“ здійснення мрії, коли „війде над Галичем ясна зоря“ і коли:

„Від Кавказу по Сян,
Лиш один буде лан,
Його власником нарід цілий;
Спільна праця і край,
Блисне воля і рай:
України вінець золотий“.

Зокрема-ж нашим співробітникам і прихильникам шлемо наш щирий, різдвяний привіт!

Др. ОСТАП ГРИЦАЙ.

Святий Вечір.

Ти зійшла, ти світиш уже, перша вечірня зоре?

На тебе нині чекають. Як великі й широкі землі України — чекають на тебе нині в кождім домі, в кожній хаті, в кожній домівці, під кожною стріхою української оселі. Батьки й діти, рідні і други. Гості, що їх запросили, й гості, що їх Господь у хату привів, — усі чекають на тебе, ти благовісна перша зоре Торжества Різдяного, Вечера Святого. Богаті і вбогі чекають на тебе, рідною хатою пригорнені й велелюдними шляхами чужини блукаючі, сйявами святочних світел блаженні й питьмою горя, нічу далі далекої вгорнені. Щасливі долею і бездолні в життю, святот згуртовані й самі-самотні — всі чекають нині на блиск твій, мов на Ангела Божого ясність промінну й шепочуть із глибин туги невимовної:

— Христос рождається.

Всі дороги і шляхи, всі поля і простори України нині білим шовком снігів пристелені. Срібною киреєю мріючої мли отулені. Незбагненою тишою зимового сну мов заклитим подихом казки відвічної овяні. Тільки діамантна блакить безкрайного неба яснів високо й безконечно мов зоряними засвітами сповите царство Господа. Але хто з уроджених Рідної Землі не бажавби мандрувати до неї нехай і через сім гір і через сім рік, без упину й без утоми, з молитвою на устах і з радістю в серцю, крізь ті сніги й ті мрачні савани? Крізь сю казкову тишу зимового вечера і тою самотою під безкрайнім небом, щоб нині витаючим сином торкнутися порога рідної хати, надихатися теплом стріхи її вбогої та зі словами вщасливлюючої любови припасти до ніг батьків?

Во істину — нині з болючою тугою вижидають і виглядають своїх дітей — сі українські батьки!

Ти вже яснівеш, ти зійшла вже, перша зоре! Сердешний батько золотистим снопом-дідом мов віттарем землі плодючої затишок ясної комнати прикрасив. Благовонне сіно встелило стіл і чисту долівку, на столі біла як сніг скатерть красується, від домашнього огнища зманливим духом різдяних страв рідної трапези пахне. Дорогі руки Матери й сестри втомлені трудом, як вже давно ні. Але їх лица тепер такі розвеселені блаженною погодою, мов ся ясно освічена хата довкола. Мов ті білі сніги там на дворі. Мов сріблесті мраки ген на полях і чудово розсяяна блакить різдяного неба.

Христос рождається.

Втомлений старець у хату проситься? Прийміть-же і привитайти його, діти.

Наш пес ще на дворі вартує? Так прикличте і його. погладьте ласкаво і кращою стравою наситіте.

— А ми вже всі?

— Всі, Мамо.

Сідають.

2.

Ясним полум'ям горять святочні свічі.

А батьки й діти України поминають і згадують. Згадують усіх, кого не бачать нині між собою за різдвяною трапезою Святого Вечера.

Поминають їх і згадують повні любови й жалю, туги й печалі, глибокого спомину й великого опрощення. Тих молоденечких згадують, що ще так недавно радісно й легко мов до танцю весільного на люту смерть за Матір ішли. Прецінною кров'ю сердець своїх юних Рідну Землю злили. А проте з бодрим окликом слави негрішні очі на вічний сон замкнули. Будьте нині помянуті, різдвяним цілунком душ наших приголублені, тіни святі! Ваша замучена молодість, юнаки преславні, не лягла з вами в могилу. Вона стане ще раз чудовою молодістю вашої рідної землі і вашого краю і ваших братів. І зацвіте вона червоною калиною на весь світ. І буде та, вашою кров'ю переповна червона калина сильніша, ніж найдужчі дуби, найдужчі криці й найдужчі заліза. А й горесна туга за щастєм і радістю, за сонцем і сяяннем життя, що при смерті щеміла нечутно в душах ваших, юнаки преславні, не лягла з вами в могилу. Вона стане невміручою тугою кобзарів і співців України. І зродить вона на їх струнах спів. Такий могутній, такий солодкий спів про боротьбу за волю, про молодих героїв і про їх жертву все-жертвуючу, що світ увесь счудується, почувши його. І дерева під його звуки листячком не ворохнуть. Вітри буйні віяти не будуть. А білі хмароньки на небі, заслухавшись, мов закляті стануть, думую-піснею про Шеремету бодрого і Мельничука молоденького, про Луцейка юного і Крупу відважного очаровані.

Благословенні будьте, тіни святі!

Споконвічний ворог України нині кров'ю її дітей білі шовки різдвяного снігу обагрив. Сльозами українських батьків і материй сріблісті киреї мріючої різдвяної мли переповів. Лопотом і криками своїх жовніврів святу тишу української різдвяної ночі роздер. І колиб міг, — у крові і пречисту блакить українського різдвяного неба потопивби. Але хіба надармо лягли молодими головами Землі оборонці? За ними що-раз то могутнішими рядами нові йдуть. А вірні батьки й діти України — хтоб вони й не були і деб вони не жили — згадують нині, при Святі Любови, тільки одно:

Рідну Землю і рідних.

Ах — тих рідних так багато, так жорстоко багато скитається чужиною... Де вони? Що з ними? До яких столів позасідали, чиїм благословенням зраділи, чиїм цілунком душу потішили?

Далеко, так дуже далеко від Рідного Краю вони! Ген за тихим, за Дунаєм синим, за лісами неісходимими, за горами небосажними. По цілім світі розсіяні нині діти України вигнанцями, мандрівцями, скитальцями бездомними. І десь там у тім широком, чужім світі в їх — табори. Такі самотні, невеселі й безрадісні табори, як невольницькі шатра по глухим пустиням Арабії. Як оселі сумуючих Жидів над ріками Вавилону, що плакали за Єрусалимом. Як

страдницькі намети хрестоносних лицарів, що конали на далекому шляхови до святого Гробу. Хтож їм, хто, нині по тих смутних таборах злотистий різдвяний сніп з теплим словом благобажання у хату приносить? Хто сіном пахучим і скатертю білою столи їм застелює, святочні свічі запалює і різдвяну трапезу готує? Їм, тим поневоленим, вірним синам України, які хотіли здобути для неї світ увесь? І здобували його опанцирені, зі зброєю в руках, з очайдушним завзяттвом ронсевальських героїв в душі, як пристало на нащадків Сагайдачного й Кішки, Хмельницького й Богуна, Мазепи й Орлика.

Христос рождається, ви лицарі-скитальці України! Слава терпінням і таборах вашим, і невміруча пам'ять тим святим огнищам народньої думки, що їх ви довгі роки на чужині, по самотних, безрадінних таборах розпалювали і їх безсонно й без утоми мов непорочних огнів Гестії божественної берегли!

Тихим рухом мягкої руки пригортає розміряна думами Мати свого наймолодшого до грудей і каже до нього, як казав батько до малого Ганнібаля:

Не забудь їх, сину.

Ні їх, ні тих далеко, далеко живучих дітий України, що ген за морем, за широким, на просторах Америки вільної — огнища народньої думки розпалювали, а нині по одвічному звичаю українських предків до різдвяної вечері там засідають. І там. І на просторах землі Лінкольна, і серед левад Канади, і серед смарагдових лісів Бразилії і серед срібних пілй Аргентинії. Скрізь і всюди, де тільки бється українське серце, лунає нині радісна пісня українського Різдва й мільони сердець насолоджуються блаженню мрією про блакитно-срібні сяєва Святого Вечера й мільони уст шепочуть і там далеко, за широкими морями й океанами безконечними:

Христос рождається.

Бо хто любить з глибин душі, той любить усе і всюди, за морями широкими і лісами неісходимими, за горами небосаяжними й за ріками безконечними. Бо одна і всеціла є любов, як Бог і правда, краса і святість. І хто не любив безмежно, той не любив ніколи.

О — будь поздоровлена любовю без краю, Мамо рідна, Україно вдина!

3.

Тихо-торжественно догорають святочні свічі.

Мовчазно на срібних крилах місячного проміння благословенна година душ, північ тихомирна, лине. Вже свята вечера скінчилася давно. Тільки стіл все ще застелений і заставлений, — тих Таємних гостинно дожидає, що нечутно й невидимо нині засвітовими гостями опівночі в хаті являться. Заставлений стіл заземським подихом своїм овіють. І ще раз поглядом любови на рідних і хату поглянуть. Се для них Мати дві нові свічі у срібних високх свічниках засвітила.

З німою молитвою в душі їх на стіл мов на вітвар поставила, наймолодшого за руку взяла й на сон його покласти повела.

Але ні йому, ні його братам ні сестричкам спати не хочеться. Не спішно їм срібло-блакитні сьязва Вечера Святого в останнє пращати. Бавилися вони, правда, й натішилися вже нині доволі. Співу колядників слухали, що з червоною зізвздою під вікнами „Бог предвічний“ колядували. На сіні пустували, під столом як кури кудкудаками і тут своїому песикови ліжечко вистелили. Опісля свічечки на зеленій ялиночці засвітили й райдужними блисками її прикрас раювали. То вродовані ялинкою розшебетаними пташечками припадали до Матери і руки її цілували. А проте їм все ще не хочеться спати. Одна одинока сестричка їх маленька на нерозстеленім ложу заснула, посріблюваного ангелика міцно в ручках стиснувши. А інші ще бігають і мов на щось ждуть, і радісно їм і наче жаль чогось.

Деся ген з далекої далі за вікнами, „Зійшли Ангели з неба“ крізь срібlistу тишу різдвяної ночі несеться. Тужливим ехом до вікон хати пливе й зітханнем у мерехтливих саванах довкола завмирає. А опісля тиша. Що-раз глибша тиша ночі. І свічечки на ялинці давно вже погасли. Тільки дві свічі святочні на столі ясніють, як два врусалимські жертвенники ясно й нечутно горять

Невже? Невже вони і справді сі гості опівночі приходять?

Наймолодший так питається і трівожиться, і бажавби заглянути й на власні очі побачити. І є в ньому якась таємна, незбагнена туга, наче тремтуче місячне промінне і вгасаючі срібні блиски на ялинці і ясніючі алмази ген там на снігу, за вікнами.

А Мати журливо й люблячо каже йому, що вони як Ангели приходять, для людського ока невидимі. Але вони нині прийдуть. На катований ворогами Край Рідний поглянути прийдуть. Ах, ніч така ясна як день, а туга за ними без краю.

І сідає Мати проти блакитних вікон, наче тих Таємних дожидаючи. І гуртує вона коло себе своїх синів і своїх доньок, найстарших і наймолодших дітей України. І мов чародійна, захоплюючи дума у святій тиші ночі всіх їх мрія про давніх і найдавніших володарів і героїв, синів і оборонців Рідної Землі вгортає. Душі праведні, святі! Хібаж не ви заборолом Вітчизни солодкої довгі-передовгі століття були? Не ви хіба землю рідну і рідний нарід до свовладного життя покликали? Не ви-ж то Рідному Краєви. могутности добували, не ви його вінцем невимірної слави осяяли? Праведні, святі душі достойних предків України! Овійте, молимо, вашим заземським подихом нашу різдвяну трапезу і нині, во время люте, погляньте на нас, на вдячних нащадків ваших, ще-раз поглядом любови вашої животворної погляньте.

Тихою мольбою пливе молитва Матери і її безсонно слухаючих дітей, рівно і ясно палають дві святочні свічі, довкола мовчить і шепоче різдвяна північ, — а спати не хочеться нікому.

4.

Нараз — що се? Материна молитва, чи сонні мрії срібlistої півночі, душі заслужаних дітей сповиваючі? Таємний чар місячного світла, чи великий зов святої різдвяної ночі? Пів-трівожним кругом згуртувалися діти коло Матери й дивляться довго, а їх ви-

дінню краю нема. Невміручому, сотками мук, сотками терпінь освяченому видінню української Матери.

Дивляться і бачать:

Лицарі на конях їдуть. Такі важко узброєні, дужі мов велити лицарі, про яких розказують казки. Але се не казкові герої, а давні лицарі України. Побідonosні дружини славних князів її, перших володарів її незабутніх.

Се ти, Святославе, се ти, Хоробрий? О, неструджений, безсонний, ніколи і нічим невсмирений завойовнику великий! Розкішю смертельний труд тобі був, а вбивчі труднощі тебе як Еден манили. В тобі дух Олександра Великого і героїв Гелляди старої був. Леонід так до трьох соток своїх Спартанів промовляв, як ти до дружин твоїх у Болгарії, лицарю незабутий, говорив. А далі за тобою — якіж безконечні полки пишаються! Володимира могутнього і Ярослава, Мотислава й Олега, Льва й Данила і того Ахілля України, того Галичини володаря незбореного, Романа Великого, що ворогів як лев і крокодиль, як орел і тур губив. Дивіться, діти України, дивіться і поклоніться отсим прадідам вашим, і духа їх боркого призывайте! І будьте проти сих ворогів, що вам нині різдвятий сніг кровю ваших братів обагрили, будьте проти них нині як українські Олександрі і українські Леоніди, як рисі і тури, як крокодилі і льви їх вигублюйте

Минаються.

Від блискучих шоломів і панцирів, щитів і мечів, копій, і стріл лицарства княжої України аж іскристим сріблом сипле. Здається, що безліч сих ясніючих панцирів місячну ніч ще одним місяцем розпромінює. Счудовані діти довкола Матери захоплені стоять, а згодом блискучі полки вже в далекій далі, а якісь нові наступають.

— Любимці кохані, гості найдорожчі, Козаки мої, — мовить тут Мати з блиском глибокої радості в очах.

А вони їдуть. Лицарі божі, козаки України їдуть. Конашевич-Сагайдачний їх веде. Промінням степового сонця бє від них. Гострим пахом степових трав від них пахне. Як бурливий шум рвійних Дніпрових порогів котиться грімкий гомін їх невгомних голосів і співів, сміху й реготу, їх роздзвонених шаблук і соток роздзвонених бандур. Де й за чим вони так їдуть: світови цілому весіллє справляти, чи весь світ воювати? Ах, у них те все одно. Коли ті Козаки України на весь світ погуляють, то опісля пів світа завоюють. А коли світ завоюють, підруть всі царські киреї на китайки, а цілий світ від Сходу до Заходу стане для них одним одиноким базарем для їх гопака. Гаразд, хлопці? Гаразд, пане отамане! На Візантію підем? Славно — нехай на Візантію! На Турка станемо? Лихий його — нехай там і на Турка. Татарів битимемо? Давайте, будем Татарів бити. Ляхови небо підпалимо? Підпалимо йому його Польщу ззаду і зпереду — пане отамане! А за тиждень тай доконаєм усіх, а в неділю вранці гуляти пічнемо. Кобзарі-голубчики, нуж у струни, а ви хлопці з коний в тирсу — потанцюємо трохи. Гей!

Їдуть.

А Мати дивиться-вдивляється і пізнає їх усіх. І тих, що безконечними річками крові своєї землю за Хмельницького відродили. Тих, що з Мазепою у страшнім бою під Полтавою сто смертей за Матір витерпіли. Тих, що їх московські царі на багна Ладоги гнали, ящірками годували та з Полуботком Павлом у темних казаматах мучили. І тих, що в Межубогорськім Спасі опівночі на святі шаблюки Україні вірність присягали. І пізнає Мати всіх славних Запорозжців-Січовиків, від Дашкевича й Наливайка до Сірка й Конашевича й говорить вона голосом великим до своїх дітей:

— Отсе батьки ваші. О будьте, як і вони веселі і вільні духом. і як вони завяті і страшні світови цілому.

А діти стоять навколішках і дивляться на заземських гостей різдвяної української ночі. Дивляться і сон їх не береться і краю їх видінню не мав.

Але — хтожто, хто вони отсі, що останні йдуть? Личенька в них молоді-молоденькі. Стан у кожного мов у дівчини стрункий. Руки ніжні, хода легка, кроки дрібні. І всміхаються вони. Так весело, безжурно всміхаються вони. Здається, — все всміхається в них: уста й очі, цвітучі щоки й білі зуби, і волоссе на їх головах наче всміхається, злотається. Кріси і зброя в них є, хоч де-хто з них ледви двигає кріс і зброю осью. Січові Стрільці, а там, там — Української Галицької Армії полки безсмертні! Тихою, дрібною ходою йдуть вони, і ще все всміхаються їх очі й уста. Ще все їх шапки замавні рідними цвітами. І рівно один за одним переходять їх ряди так як тоді, коли ішли приступом на Маківку й Галич, і гинули там сотнями за Край. Так як тоді, коли під Львовом і за Збручем щераз настала полтавська гроза й буря геройських змагань і серед лютої студії і смертельних пошестий. Серед вбивчого голоду і страшного божевілля. Погибати безпомічно і безліку, без жалю і без милосердя відвічного ворога від Сяну по Донець. О, спиніться, не йдіть далі. витайте в нас нині духом в кожній хаті, при кожній трапезі! Ваші рідні не мати-муть дорожчих гостей над вас, Жовніри Галицької Землі, братчики кохані! Будемо ваші порубані голови в шовки-аксаміти сповивати. Ваші постріляні груди бальзамами відтирати, ваші білі пальчики сльозами з крові обмивати...

З глибин обожаючих сердець молять їх так навколішках діти України. Але юнацькі лицарі обновленої Землі вже далеко. Тільки їх пісня пливе за ними і пливе від них смутно й тихо розвієюю, заземською скаргою.

Ой, та зажурились Стрільці Січовії
Як за Збруч річку проходили,
Хоч тільки народу впало за свободу,
Встояти не було сили...

Тихо, таємно пливе вона, мов Ангелів спів надзорний. Мов снігових платочків шепіт сонливий. Мов срібних облаків легіт засвітами надиханий. А далі тихо-тихесенько стихає, никне й розвівається все.

Святочні свічі вгасають...

Видінням приспані, мріями вколисані заснули діти. І Мати вснула. Там ген на небесних овидах блідніють зорі, а сіріючий день розстелює нечутно свої блакитні коври.

П. ЛЮПЕНКО.

Втікач.

Рідвяна баляда.

Як Бугом Брацлав стали Галичани
Відбивати вперто від старорежимців,
Мерли стрільці, сумували отамани:
Тиф на них завзявся гірш від Денікінців...
Часто рада стане: „Наше військо тане
Без підмоги Українців!“...
Та хоч ворог клятий сильний морозець,
То ще більш завзятий галицький стрілець!
Там стрільців двох було зпід міста Зборова,
Намовлялись стали, як домів вернути:
„Там рідня чекає! Хто зна, чи здорова?“
І тужлива думка не дав заснути...
„Годі їх забути!“
„Вістоньки не чути!“
Думи — філя гей Дністрова...
Густо росять потом, проливають кров,
Тиф кладе покотом, рідко хто здоров!..
„Друже“, перший каже, „якжеж нам покинуть
Славне наше військо? З чим іти до дому?..
Краще разом в бою — чи від тифу згинуть,
Від Ляха пощади не буде нікому...“
Каже... й сльози ринуть,
Сам домів рад злинуть —
Забува на труд і втому...
Другий все те чує в намірі лихим,
Днює і ночує думка все про дім!..
Аж одної ночі сон йому приснився:
Сивий батько плакав — голосила мати...
Сам стрілець заплакав, як зі сну збудився:
„Тяжко на серденьку!“ — став думу думати...
З другом не простився,
Сам домів пустився,
Щоб Свят-Вечір святкувати!..
Йде і ніг не чує, щоб скорійш домів,
Ледве заночує в добрих хозяїв!
Не одну йшов днину тай не одну нічку,
Страву й хліб давали люди в добрій вірі.
Тяжко — та добився над сумну Збруч-річку,
Хтось вказав дорогу, сей підвіз на фірі,
Тут він різав січку,
Там спав на припічку,
Аж пятно вгледів на шкірі...
Глянув-крикнув зразу і затерп увесь:
Тиф пізнав, заразу, ще з Брацлава десь!..
Збруч ось недалеко, та горячка гонить,
Голову лупав, наче косить ноги,

Влежати не може, хоч всі кости ломить.
 Йде домів мов сонний — що лиш має змоги:
 „Хлів ось, обороги,
 Хата — повні стоги!..“
 Радість зуби вже оскомить...
 Зимна вже не чує, з ним привидів рій...
 Йде і не ночує, щоб домів як стій!..
 Злинув гей на крилах шлях він цілоденний,
 Мов зі сну збудився аж на річці Збручі...
 І стовпом, знай, станув, мов жебрак злидений,
 Бо зпід льоду чути заводи болючі:
 „Зрадник ти нікчемний!
 Раб заблудний, темний!..“
 ... Чуть, гей шум грізної тучі...
 Впав... об лід з риданням, головою бив
 І з новим стражданнем в рідний край вступив.
 Не поспів у рідні глянути простори,
 Бо на білім снігу пята червоніли...
 Вітер гейби грався, мов пестив прапори,
 Що колись так славно з вітром гомоніли...
 Снігу сонні гори
 Щірились з покори...
 В ухах проклони звеніли...
 Йшов... вже не багато, лиш звернуть під ліс:
 „Хато!“ — кличе — „хато!“ „Нащо я в ній зріс!..“
 Ось село і хатка, майдан на роздолі...
 Аж глянь... і серденько зі страху, знай, вяне:
 Польських ряд гузарів... Не втечеш від долі!..
 Кличуть: „Гей, стрівайже, зачекай, кабане!..“
 ... Се-ж рядом у полі
 Над шляхом тополі...
 Та страху за дійсність стане...
 Вчув стрілець утому і хоч падав з ніг,
 Вспів прийти до дому, в рідний свій поріг.
 Ахнув рідний батько, стрепенулась мати:
 „Славним гостем будь нам, лицарю наш, сину!
 Чи вернуло військо? Заревуть гармати?..“
 „Втік я, мамо... трупом вкрили ми Україну!..“
 „Не скверни-ж нам хати!
 Геть! Не хочем знати!
 Кращеб ляг ти в домовину!“
 Впав стрілець, затрясся, глянув до вікон
 І згадав в горячці зпід Брацлава сон!..
 Плаче батько й мати, старість їх в неславі,
 Хилять сивий волос, журяться по ночі,
 Син в горячці стогне під вікном на лаві
 І на двір на грушу зводить хорі очі:
 „Ох, шляхи тьмаві,
 Рамена костляві,
 Ви... мене... душить... охочі?!...“

Знать, старі послули твердо у жалі,
 Як завис, не чули, син їх на гилі!..
 Чи се снігом мете, чи се дощик росить,
 То під лісом вітер плаче — завіває:
 Гей сумні похідні пісні хтось співає...
 Звідкись голос носить,
 Наче хтось голосить —
 Лиху долю проклинає...
 Заридала й мати... з батьком в самоті
 Стали засідати в вечір до куті!..

ЯРОСЛАВ БЕРЕЗА, чет. УГА.

У Різдвяну тиху нічку...

Колись.

Тепла хата. Ясно. Вогонь палахкотить. Червоними язиками лиже чорні челюсти. Мамуня румяна від горяча і праці бігає то тут, то там. Батько з завзяттєм рубає дрова. Діти сидять біля вікна і слідять за зорею. Мороз розсипує срібні квіти на малих шибках вікна.

— Мамо, є зілька! Зілька! Зілька!

— Ще одна, длуга!

— Тупіт ніжок, плесканне ручок, радісні оклики...

Батько покінчив працю. Бере шапку на голову, в руки ліхтарню і хліб.

— Тату, я з Тобою піду!...

— І я, і я! — щебечуть діти.

— Ходіть!

Рипнули двері!

На дворі ясно — біло. Зорі миготять. Сніг скрипить. Обора. Стайня. Відчинено двері. Тепло виходить клубами. Корови здивовано звертають голови і глядять великими очима. Коні стрижуть вухами. Батько дає по кусникови хліба кожній тварині. Опісля виходить. Приносить сіно.

— Тату, чому дається худібці хліб з медом?

— Бо нині святий вечір, синцю.

— А худібка про се знає?

— Знає. Вона й говорить на святий вечір, так, як люди. Росказує, котрий господар був добрий для неї, а котрий лихий.

— Татку, я хоцу цути, як наса лиса говорить!

— Як будеш цілий рік чемний, то почувш.

Виходить. Замикають двері. Йдуть до стодоли.

Забирають приготовані снопи. Кожде хоче щось нести.

Забрали. Діти на перегони біжать до хати. Кімната гуде від радісного, дитячого сміху.

Розстелюють сіно на столі, солому під столом. В куті поважно ставляє батько дідуха. Мама накриває стіл білою скатертю.

Діти вже за столом! Мати приносить вечерю.

--- Вже?

— Вже!

Батько проводить молитви... „Роздество Твоє“... співають усі.
Радісні лица. Веселі очі. Щасливі усміхи.

Одну страву за одною приносить мамуня. Вкінці зявилась
кутя, ся солодка...

Заяснили очі дітей.

Потім знов молитва. Колядки. Бог предвічний...

Во Вифлеємі нині новина... Нова радість стала...

Голосочки дітей зливаються з батьківськими і ясно, дзвінко
даვენять у кімнаті.

Журба втікла в безвісти.

Соняшня радість цілує лица.

Ясно...

Тихо...

Любо...

Мир...

Невеличкий сальон. Мягонько, розкішно.

На середині ялинка. Каскадами ллється світло.

Шипіт... і срібний дощ іскор півлуком стріляв.

Гасне... ясніє...

Дрожить у горі велика проміниста зізда.

Райдугою сміється янгол.

Рум'яніють яблочка, золотіють горішки.

Мерехтять срібно-золоті гірлянди.

Під деревцем Вона пригорнулась до Нього. Голубино-мягко...

Закинула ручки на шию. Хвилюють груди. Зоріють очі. Роз-
хилиються уста рожею на весні.

Блище... блище...

Шепіт ніжний мов подих зефіру...

— Любиш?

— Безмірно...

— Твій...

— Твоя...

Злучились уста...

Безкрайність...

Засвіти...

Рай...

Нині.

Довкруг стола сидить родина.

Мати й діти.

Глуха мовчанка...

Пусткою глумляться два місця під образами.

На столі нерушана їда.

Журба різбить лица болем... сум тіни кидає...

Горохом котяться сльози з віч жінки...

Русяві головки схилили два хлопці... Дівчатко маленьке
тулиться до мами... Чорними очима заглядає в лице...

— Мамо!... Мамо?!

Здрігнулась жінка. Руки повільно гладять волосся дівчинки . . .

— Мамо, а коли тата пустять зандарі?

Глухий стогін . . .

Підвели голови хлопці . . . сумовиті погляди линуть до матусі.

— Мамо, а Петро буде нині їсти вечеру? . . .

Гірке ридання виривається з грудий матери . . .

Заридали хлопці . . . плачем зайшла донечка . . .

Мати цілує її в очі, в чоло, лице, раз по разу.

Уривчасто крізь плач кидає:

— У гробі, дитинко, Петруньо . . . Замордували Ляхи, сокола мого . . .

І двома річками ллються сльози . . . І риють рівочки на материнім лиці . . .

Плач . . .

Сльози . . .

Біль . . .

Сутінь . . .

Закопчена мала лампа кидає брудне світло.

Зимно.

Малий хлопчик клякнув на лавці за столом і пише на клаптику паперу. Коло нього ще менша сестричка підперла головку ручками й дивиться . . .

Лист до мами . . .

Мамусю Кохана!

Нині Святий Вечір. Ми плакали цілий день за Тобою. Все плачемо. Ми були у вязниці, хотіли Тебе бачити, але злий Поляк не пустив нас. Бити хотів. Сказав завтра прийти. Ми прийдемо, а як не пустить, то дамо Тобі лист і хліб. Нам спекла хліб Гануся. Бідна Мамусю, Ти певно голодна і плачеш за нами . . . Не плач, Мамуню! Ми будемо чемні. Ми все молимося і просимо Бога, щоб Ти скоро до нас вернула . . .

— Івасю, написи Мамі, що ми зробили собі саблі, а як виростемо, то будемо бити Поляків . . .

— Оля каже написати, що ми зробили собі шаблі, а як виростемо, то будемо бити Поляків. Будемо, Мамуню, за Тебе. Мамо, Поляки дуже-дуже злі люди . . .

Мала дівоча світлиця.

Крізь відхилені двері вдирається з другої кімнати смуга світла.

Коло ліжка чорна жіноча постать . . . Навколішках . . . цілим тягаром тіла на ліжку . . . Голова зарита в подушці. Руки судорожно закинені на шию.

В жалобі . . .

Гірке уривчасте ридання стрясає тілом . . . глухо виривається зпід подушки . . . голосніше . . . слабше . . .

Старий годинник притакує жалісно.

Киває довгим пальцем . . . так . . . так . . . так . . . так . . .

Тихі кроки . . .

Ширша смуга світла.

Входить старенька мати. Стає біля доні.

Зітхає важко, жалісно . . . В такт годинника ронить сльози . . .

Схиляється, кладе руку на голову доні . . .

Сідає на край ліжка . . .

— Галю!?

Галиночко . . . не плач . . . Устань . . . ходи . . . Свята вечеря . . .

Голосне ридання дівчини розриває груди . . .

— Галюсечко, успокойся . . . Очі виплачеш . . . Його не во-
кресиш . . . Галюсю . . . Доню . . .!

Ще нище хилиться мати, підносить голову дівчини, пригортає
до грудий.

Цілує . . .

— Мамо! За що застрілили Його? . . . За що? . . .

Ах, мамусечко . . . болють мене . . . тут . . . т . . . ут . . .

Серце рветься . . . Чого я живу? . . . Чого? . . .

Не плач, кажеш . . . таж то моя розмовонька з Ним . . . Він
біля мене . . . все . . . все . . . я бачу Його день і ніч . . . гордого
героя мого . . . як ляцькі кулі прошивають Його груди . . . кров
струмочками лється . . . а Він кличе „За Україну“ . . . Мамо! . . .
Мамо! Й доні твоїй не жити довше . . .

Чого? Навіщо? . . .

Нема Його . . .

Любов моя . . . рай мій . . .

Я любила Його, як квітка сонце . . .

А тепер? . . .

Чорне життє . . . чорне . . . без промінчика . . . чорне, як Його
могила . . .

Й чого жити мені?

Чого?!

Піду за Ним . . . піду! . . . Але пімщуся передтим.

Пімщуся, Ляхи!! Страшно пімщуся! . . .

Кров Його впаде на вас і діти ваші! . . .

Розбійники!! . . .

Прокляті . . .

Ах, . . . месть . . . месть . . . солодка месть! . . .

І знов риданнє . . .

Страшне . . .

Глибоке . . .

Безнадійне . . .

Тюрма.

Бовваніють у мраці понурі мури . . .

Холодні . . . Страшні . . . Жахливі . . .

Чорні закратовані діри-вікна трупячими очими глядять у чорну
ніч . . .

Вітер вие-заводить, бє крилами о стіни, скаче по даху.

Тюремне подвірє.

Ходять стійки ... Скулені привиди ночі. По коритарях рівнож.
 Міровий стукіт підків об камінний поміст ...
 Переразливий сухий відгомін ... крок за кроком ...
 За стійками волічеться довга тінь, як чорна совість ...
 Понуро ...
 Мертвячо ... глухо ...
 Нараз ... страшний, божевільний крик із тисячів грудий ...
 З усіх келій ... розпучливе битте в стіни, двері ...
 Крик розпуки заглушує витте вітру ...
 Гуде коритарями ... несеться на двір ... заливає місто ...
 Дрожить тюрма ...
 Трясуться грубі мури ...
 Стовпіють бліді стійки ...
 Тремтять люди ...
 Розпука ...
 Ляк ...
 Жах ...
 Довго ... довго ...
 Нагло тихо ...
 Страшна тиша ... зловіща ... переразлива ...
 Мент ... і: „Прокляття Ляхам! Смерть катам! Ще не вмерла
 Україна“ — з тисячів грудий вязнів розриває німу, божевільну
 тишу ...
 Ненависть безмежна ... як розбурханий грізний океан ...
 Ляхи консигнують військо ... сотні ... сотні ...
 Гамір ...
 Лиски багнетів ... Скрепіт ключів. відчинюванне дверей ...
 Крики ...
 Стуки ...
 Зойки ...
 Кров ...

І. КАЛІЧАК, чет. У. Г. А.

Святий Вечір таборита.

Ой радуйся земле,
 Син Божий народився ...

На дворі потемніло, життє в таборі втихло. Замиготіли світла
 крізь маленькі віконця бараків, випулюючи свої зіниці з мраки, наче
 очі блудних вогників.

Кругом сіро.

Пролітають м'яккі платинки снігу й цілуючи холодним дотиком
 закостенілу землю, вкривають дахи, деревину.

В ухах лящить тишина, дреться щось уперте до мозку, від
 чого голова крутиться.

Стає на душі важко — самотно.

Спізнений таборит утікає мерщій до бараку, де за комісним
 столом сіли вечеряти.

Нині четвертий рік, як таборит між нудними бараками стрі-
 чає Свят-Вечір. Знова свіжа рана споминів отвирається в душі

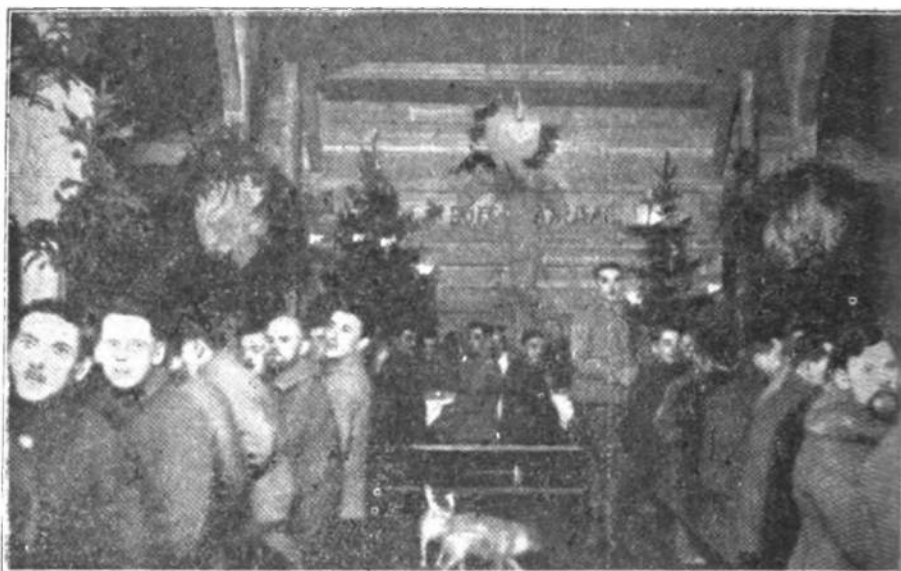
стрільця-скитальця, що скулений сперся під баракком, дивлячися в безконечну глибину вечірніх сумерків.

З вимарнілим лицем, простоволосий, він немов не чує холоду, хоч лиха шинеля не прилягав щільно до тіла.

Святий Вечір!.. шепчуть його уста. В нас у дома нині свято радості Різдва.

А тут? — Біль, холод, пустка. Наче в калейдоскопі мигають таборитови перед очима літа юности, мрії молодечі, пригадуються йому рідня і тиха, добра матір.

Мамо! Мамо! — зітхає. — Навіщо-ж Ти віціплювала в мене святощі традиції? Невжеж Ти не здогадувалася, що біль і туга вялити будуть серце Твоєї дитини на спомин Свят-Вечера?

Святий Вечір у таборі в р. 1921.

— Чуєш, мамо? Тепер Твій син шле Тобі за се привіт з колядою і з празником! —

Таборит згадує минуле, таке тепер далеке, таке невловиме, що даремне простягаються його руки до сього щастя.

Він бачить вибілену, затишну кімнату, що усміхається до нього чистими стінами й образами, а з кута її моргає до нього колоссьм святочний сніп.

На небо виходить зірка й моргає своїм світлом так урочисто, так радісно.

Мати подає вечерю. Поставила на стіл і сіла біля батька. Схилила голову в руки й тихо заридала.

За столом сидять самі сестрички. Брата ні одного нема. Давно, вже давно, як тягнули сіно зпід скатерті, ворожучи: чия стебелина довша, той найдовше буде з усіх жити.

Сумними очима дивляться на пусті місця братів, на які ніхто не сідає. Крадьки глядять на матір і собі роняють сльози.

Сивий батько спер важку голову на руку й поринув у невеселих думках...

— Сини мої, соколи мої! Покинули мене на старість літ. Старший Семен над Сяном убитий Ляхом-наїздником, а другий десь тиняється чужиною, по таборах.

А я так багато від вас сподівався на старости літ...

Скулений таборит під стіною душею бачить усе, що в хаті діється. Дрожить внутрішнім хлипаннем, у грудях давить, що аж веться з болю.

Сльозою, мов перла, шле привіт матері, потішає сестри і прохає не плакати.

Обіцює вернутися з чужини в гості, тільки не знає, чи пізнають його. Чоло в нього зморщилося задумами, волосся зарання припало цвіллю.

І тріпочеться таборитови цінним жемчугом думка, що дочекається коляди під солом'яною стріхою, побачить землю, за котрою йому так тужно-банно.

Вернувши, припаде до неї, скрие своє розпалене чоло на її широкі груди...

Потім схопиться і побіжить щодуху під кожду стріху, співаючи з безмежної радості:

— Застеляйте столи та все килимами,
радуйся... —

П. СТАХ.

З поеми „Зелені Жупани“.

Заспів.

Гей, гей! Селяне, миряне!
Сонце зійшло, —
Молоде Сонце, весняне,
Зійшло так промінисто,
Так урочисто...

Вставай, село,
Вставай, і злобне місто,
Вставай —
Сонце вітай!

Сонце на Україні
Розбило тіні —
Молоде Сонце весняне!..

Гляне-погляне
Старенька Мати
З безверхої хати
В розбите віконце:

„Вставайте, діти,
Радійте, квіти, —
Зіходить Сонце!“

— Чи не зарані? —
Говорить тато
І хмурить брови, —
Сонце червоне:
Буде багато
Крови,
Хай Бог бороне!..

Іван.

Не шум гуде,
Не гуркіт грому, —
Іван іде
З війни додому.

Іде він дні,
Іде він ночі,

Горять в огні
Запалі очі.

Нема шляхів —
Йде манівцями.
У серці гнів
Аж до нестями.

Летить в думках
З громами врівень,
Співа в руках
Червоний півень.

Гука Іван,
Гукає злидень:
„А де той пан?..
Ти тут? — Добридень!..“

Перекотиполе.

І покотилося степами
Огневе перекотиполе,
Гукало репотом-піснями:
„Вставай, замученая Доле!..“

Гукнув Дніпро аж до Кубані:
„Чи ти ще, сестро, животієш?
Розбурхай силюньки останні,
Коли про доленьку ще мрієш!

Та понесем у Чорне Море
УВ червоних хвиля, в білім шумі
Своє вже виплакхне горе
чужинецькім даикім глумі!“

Гукнув Дніпро: „Агов-же,
[Дністре!
Розбий щербату долю пяну

І Волі слово, слово бистре
Жбурни в Карпати аж до Сяну!

Нехай встає, — кінець зневірі:
Козак Іван гуля степами!
То привітаймо-ж всі чотири
Його визвольними піснями!..“

Скав.

Чи чули ви, що у Москві
Сказилась Воля?.. Небилиця?..
Та, дже-ж в московській голові
Сидить одвіку мотилиця.

Як тільки впав скажений цар,
То з неба воленька злетіла.
Зрадів москаль: „Реблята,
[шквар!
Тепер вже наша воля й сила!“

Червоне Сонце уночі
Зійшло з народнім волі святом,
І забряжчали знов мечі,—
У сказі стявся брат із братом.

І голос вільного Дніпра
Почуто хижою Москвою:
„Яка гукає там мара?
Що?.. Волі хоче? А до бою!

Коли в Воля — то для нас,
А ви — в бидло, а не люди:
Було так здавна повсякчас,
Тепера в і далі буде!!!“

ІВАН А. КРУШЕЛЬНИЦЬКИЙ.

І не жалітиме вона його . . .

(Трагедія.)

I.

Дике світло буде зниматися над стріхою, як вона сина на світ приводитиме. Будуть голодні тіни попід стіни бігати, великими синяками на стінах виступати і в опівночі потопати.

А синові розтуляться з першим сонцем очі й мати вироста-тиме його, єдиного, великого.

II.

А до півдня, як син свої перші кроки поставить, говоритиме вона йому:

— Таким, сину, як сі твої кроки, — тяглим, непевним, — ти не смієш бути. У твоїй крові говоритиме рідна земля і ти слухайся її. За її кривду ти чужою кровю впитися мусиш, тілами недолюдків насититися. За батькові муки смерть їм завдати!

III.

І син ростиме й буде великий, великий.

А мати буде його своєю кровю кормити.

І вогні над стріхою не втихатимуть. Будуть черкатися об неї і сміхом брязкати.

А діти чорного поля ітимуть босими ногами по грузі й тонути в ній. Співатимуть пекельні пісні вмирання, а смерть буде з ними танки заводити. Вони будуть свої білі кости на смітниках оставляти, а черепи своїх голов у баговини кидати.

І, як прийдеться їм до сну вкладатися (вранці, вполудні, у вечірню годину), вони молитимуться до рідної землі, а їх слова громами будуть розбиватися на чужих ланах. Рабські голови розчереплювати й серця пролітати.

IV.

А мати стоятиме на порозі і прощатиме їх, маючи руками:

— Йдіть, сини, в сиру землю. Не думайте про нас, бо за вами підуть інші, яких ми під грудьми носимо, — великі сини струдженої землі. Хай вам вогні пожеж посмертними ліхтарями будуть, а чорна ніч катафалком. Свисти куль голосіннями і брязкоти шаблук дзвонами. Хай ваші тіла їжею для нив будуть, щоб вона родила, родила, родила!

Й буде довго стояти біля воріт.

V.

А шляхом будуть знову пролітати білі коні з роздертими гривами, й на них у сідлах прикуті безногі діти.

Іскри до чужого неба підкидатимуть і розливати брудну кров. До мертвого сонця з мечів насміхи кидатимуть і рабам житте з очий вириватимуть. Будуть висипати високі могили, насичені мерцями й орати тяжкими плугами поля.

VI.

А мати провожатиме свого сина до воріт і шлях буде показувати:

— Тудою, сину, де чорні дими на небо падають, де із землі кров вицвітає — іди там і вмирай. Ти мій останній — і я виростила тебе гідного, мужнього та проклинаю тебе: Йди, сину, й не вертайся! Наші ниви, як мерці, розпадаються, наші садки, як голі жінки, юрбляться. — Спішися, сину! Наш вогонь погасає, — кидайся в нього, а він хай тебе пожирає, хай їсть тебе і твоє серце тлінь хай проймає!

А син питатиметься матері:

А хто тобі, мамо, переліг зоре? А хто тебе, мамо, у старости розважить? А хто твою хатину звеселятиме?

Мати-ж скаже йому:

— Старечими зубами буду мої перелогі орати, а могила мене розважить і смерть розвеселить. А ти, сину, будь наймитом землі порепаної, молися на ній і ховай голову свою в неї!

VII.

І піде син болотними шляхами.

Не буде глядіти в той бік, де чужі повії його манитимуть. Не буде дивитися на їх розкриті груди, що двома білими рожками розцвітатимуться. Не слухатиме їх пестотливих слів, якими вони коло його вух давонитимуть. Не буде слухати скрипоту їх бедрів, якими вони вигинатимуть перед ним.

Піде, западаючись по коліна у грязі, — бо за ним недобита земля стогнатиме.

VIII.

І коли прийде на червоне від крові поле, — перекидатиметься божевільними вогниками, хвостатими батогами з розжеврілого зеліа на небо кидати й рубатиме чужинецькі коні, що на його поле прилітатимуть. Буде свій меч гострити розмаховими ударами, а той блиститиме, як промінь дарованого сонця. Заволочить чужими мерцями поле, яке зоре тяжкими плугами.

Ніколи не слухатиме жалібних розмов своїх друзів, буде їх проклинати за хвилю відпочинку. Не згадуватиме рідної хати, — бо знатиме, що над нею заломляться два перехрестні вогники і втонуть у хатніх згарищах.

IX.

Але матери не буде в ній. —

Вона піде по рідній землі волі для свого сина шукати, щоб йому думкою переслати її і, щоб він був сильний, великий . . .

X.

Та прийде вечірня година, коли дві родини на спільний бенкет зійдуться . . .

І будуть там ляпади, котрих на свято поприносять, перекидатися і келихи крові розливатися — таке божевілля вивяжеться з танку.

Й син не здержуватиметься від сієї іграшки.

Тут лицює все! — Можна перевертатися на землю — (ха-ха-ха!) — вільно шелою враз із головою скидати — й руки можна розтягати, що, здаватиметься, пригортатимуть до себе молодих дівчат з ясними очима. —

А се буде смерть. —

XI.

Але відгук матірніх слів у душі прокине сина з сього весільного опяніння. —

Він пригадав собі рев знасилуваної землі і крикне до своїх друзів:

— Наші загони крові прагнуть!

І буде літати з одного кута бенкетної салі в другий і різатиме своїм мечем зайдів. З радістю вийматиме його з їхніх сердець і широким язиком лизатиме плюгаву їх кров. І насолоду знаходитиме в тім, бо від сього рідній землі лекше ставатиме . . .

XII.

Й буде він припадати до кожної щілини своїм серцем і поїти її своєю кровю.

А земляця буде її жадно висисати, як дитя груди матери.

Й накормить він так десять нив, а на одинацятій влізе зовсім в землю.

Та земля буде від сього щаслива, бо з пролітої крові воля виросте.

XIII.

І мати перестане ходити по полях . . .

Вона визбирає всі синові сліди і принесе їх у розвалену хату та перед образом Марії повісить.

А над вечір, як мрака на широкий шлях вилізе, прийдуть до неї сини землі поораної слідами її сина й будуть співати.

А мати застелить рушники, в які сина вповивала, на старий стіл і буде їх хлібом та сіллю гостити . . .

XIV.

И буде казати:

— Сини мої великі!

А сини гукнуть:

— Що, мати?

Не плакатиме мати, тільки далі розказувати:

— Я не повія, друзі, що вас на самоті приймаю. — Я виростила сина, що на нашім полі приклонився, великого, дужого. Я залізо гризла, щоб воно в його кости перейшло, як він у моїм нутрі розвивався. Я кров із пташок пила, щоб у ньому жадоху до неї збудити. — Але я пережила вже своє. — Та він буде з вами жити вічно. І ви йдіть туди, де він спить та говоріть йому завдно, що мати в радощах вмиратиме, коли знав, що син за свою землю впав. —

А друзі підніматимуть над головою матери свої прапори й се буде, як ясна баня.

А мати проважатиме їх аж за село. —

Й ніколи не жалітиме свого сина. —

XV.

Воздвигне Україна свого Мойсея, —
Не може-ж так бути.

ОЛ. ОРЛИЧ.**Сплячий лицар.**

В Зальцкамергут- і в гора, якої
шпиль представляє вовсім виразно
конттури сплячого чоловіка. Місцеве
населення називав сю гору „Сплячим
Греком“ і прив'язує до неї багато
переказів.

Ти спиш на тихих стоках гір
І нарід дивиться з тугою,
Чи не погляне гордий зір
Знова відвагою давною?
Чи не повстанеш в повній зброї,
Герою славний, незабутий,
І не візвеш людей на бої
За рідний край, в ярмо, закутий?
Чи там в печерах гір, глибоко
Не сплять і лицарі з тобою,
Щоби на клич відкрити око
І вийти знов із гір до бою? . . .

І тут далеко на чужині
Мені нечаяно думка каже,
Що там на любій Україні,
Де ще панує племя враже,
Сплять лицарі, здавна закуті,
В печері гір і все чекають,
Як сурми вольні, незабуті
Знова до бою їм заграють.
Коли весь люд підіймс руки,
Щоби пірвать тяжкі кайдани,
Щоби пімстить невинні муки
І загоїть кроваві рани.
О, браття мої! — Ви дивіться
На наші тихі, любі гори —
А прийде час — всі озовіться
На клич, що піде з Чорногори
І понесеться ген полями
До Ваших хат — —
Задовго ненаситний кат
Знущується над Вами!

АНТІН КРАВС, генерал-чет. У. Г. А.

Гуцульська Маланка.

(Боевий епізод — уривок зі споминів.)

При кінці грудня 1918 р. одержав я з Коломиї одну гуцульську сотню в силі 150 людей та два скоростріли під командою чет. Гриця Голинського. Разом із командантом були се головусі, чорні хлопці, сини вільних Бескидів. Сей відділ робив найкраще вражіння, а його вид радував серце старого жовніра. Були се майже самі добровольці, виряджені без догани та добре вишколені. На них покладав я великі надії і вони мене не завели. Приміщено їх у Биличах.

Ся сотня, вислана як скріплення наших позицій, прийшла якраз у пору, бо після повідомлень конфідентів Поляки плянували в найблизчих днях наступ. Вісти справдилися.

Дня 31. грудня заатакував нас ворог під Хировом і Чижками. Зпід Хирова відперто його гладко. Вправні наші гарматчики, що мали вбудовану одну гармату під Городовичами, ушкодили вже першими стрілами польський броневик, який улекшував ворожим відділам наступ. Паровіз поціленого ворожого броневика негайно відїхав, оставляючи на місці три інші тяговози зі всім воєнним приладдям. За ним подався взад і цілий польський наступ.

Тяжче йшло нам під Чижками. Тамошній курінь заатакували Поляки сильним загоном, зложеним зі всіх трьох родів зброї. Біля полудня наш курінь не видержав. Попав у нелад і пертий силою ворога подався взад у напрямі Билич.

Гуцульська сотня зібралась тоді якраз до обіду. Та скоро тільки побачила втікачів зпід Чижкова, покинула обід. На голос трубки, яка їх усе звивала до бою, стояла в одну мить готова до протинаступу, а розвинувшись у розстрільну, пустилася проти ворога як полонинський орел на свою добич сміло, певно. Поляки не видержали. Відважний вчинок молоденьких Гуцулів заскочив їх, упав на них як грім із ясного неба. Подалися і соромно, стрімголов утекли, полишаючи за собою багато багатих ранених і вбитих.

Далеко поза Чижки гнала їх гуцульська сотня. В руки хоробрих легінів дісталися полонені, чотири скоростріли, чотири вози стрілива та багато иншого воєнного матеріалу.

Після оповідань полонених Поляки перевели сей наступ одним курінем піхоти, одною ескадроною кінноти й одною батареєю під командою властителя Чижок.

Тут Гуцули одержали свій огневий хрест, а самий бій назвали: „Гуцульською Маланкою“.

Підстаршинський Гурток У. Г. А. в Йозефові шле всім товаришам по зброї славної Армії і всім Рідним у краю щиро-сердечне: Веселих Свят!

П. ЛЮПЕНКО, пор. УГА.

Старий Рік.

Як вдарить годинник у північ
Дваняцять протяжних разів,
То знак се, що рік попередній
Сконав у безмірність часів.

В подертій одежі старого
Міняться ще перли — хрусталь:
Се сліз українського люду
Вточив за весь рік біль і —
жаль ...

Ще низка коралів — рубінів
Старечий прикрашує стан:
Се кров дорога, українська
З нових незаговних ран ...

На білий поміст в судорогах
Ступає недовгий вже гість:
Се-ж кости синів України,
Се-ж жовта, українська кість ...

Мов тиха молитва Скитальців
Мов зойки у тюрмі сирій,
Немов голосіння дівочі —
Старечий лопоче так стрій ...

Мов кість під знаряддями ката
Скриплять об поміст сапянці,
Мов стогін — їх тупіт лунав,
А слід їх — се свіжі синці ...

На твар постелилась задума,
Пригнула старого вона:
Мов наші надлюдські терпіння,
Мов наша за кращим туга ...

Ось бе вже годинник у північ:
Дваняцять протяжних разів —
І рік сей кровавий, злочасний
Втонув у безмірність часів ...

ДМИТРО В...

Любов.

Кінчився день. Сонце ховалося
за гори, шукало нічного ложа.

До села доїздить гість з України.
Вертав по тяжких трудах до
Неї — милої.

В очах задума, в душі неспо-
кій, на лиці піт і порох.

Радість ... Її хата... садок...
ясний місяць... брехання собаки...

Скочив. Скрип воріт... Він під
вікном.

У хаті Вона й син і муж її.

Відскочив, біль... Нахилився.
вхопився за голову. Хвилина...
боротьба в серці, в мозку, в душі.

Гук... три стріли — чотири
трупи... брехання собаки... ір-
занне коня.

На границі.

Втівав. Місця не було йому на
рідній землі.

Границя. Чужі... зловили.

Вернися!

Ждять!

Геть!

Пустіть!

Ні! Вертай!

Ведіть!

Віддали катам.

Заколови.

І. ПРОЦЬ.**На порозі нового року.**

І.

Знова минув один рік. Чи благословити, чи лихословити його? Чи може пройти мовчки над числом 1922, якетисячі разів клали ми на папір?

Хоча вступаємо на поріг нового, 1923 р. ще як обездолені сироти між народами, не можемо кинути в сторону минулого 1922 р. каменем проклону. Як люди можемо згадувати його зі смутком і болем за фізичні й моральні терпіння, яких не щадила нам доля на кожному кроці, одначе як члени збірного організму: української нації можемо бути горді на щойно пройденій нами рік, бо в сьому році стали ми державною нацією. Хоча світ іще не визнав нашої державности, хоч наші історичні вороги примінують супроти нас і далі всі засоби гноблення і винищування, щоби спинити наш похід до відзискання державної незалежности, то сі обставини не змінять факту, що в 1922 р. український нарід Землі Галичав цілій своїй масі пройнявся глибокою свідомістю і незломною волею до власного державного життя.

Заки прийдемо до ілюстровання сього твердження фактами, годиться найперше пригадати, що до 90-их років ідея власної державности серед українського народу Галицької Землі була дуже квола; український нарід на цілім етнографічнім просторі в більшости не знав до того часу навіть, хто він і що він... Ми навіть назвати себе не вміли й областні, або й ворогами накинені згідні назви (Русин, Руснак, хахол і т. д.) приймали як збірну назву для цілої нації. Затративши в процесі історичного лихоліття нашу історичну назву „Русь“, „руський“ в користь північного славянського сусіда—Москалів, ми довгі роки тратили час на шуканне себе і свого імені. Від 1890 до вибуху світової війни ми почали консолідуватися як модерна нація, при чім тут і там прозябала в думках і мріях світліших наших людей також ідея власної державности як висновок теоретичних міркувань. Та задивлені в романтичну козаччину, в Січ і Чигирин, ми, діти Галицької Землі, легковажили Галич, Теремовлю, Львів і Перемишль, забували на зорганізовану, колишню могутню Галицько-Володимирську Державу, на Василька Теремовельського, Ярослава Осмомисла, Романа Великого й Данила. Вказуючи на Київ, метрополію соборної України, ми забували сказати собі, що земля Подністровя таксамо свята й дорога, як земля Подніпровя. Перший символ зрозуміння сеї правди дав незабутньої памяти полковник У. Г. А. Дмитро Вітовський, який в 1915 р. завісив у Галичі синьо-жовтий прапор. Сей акт у цілім його — нехай і символічній — значінню зрозуміли не ми, тільки Ляхи, які з такою скаженістю домагалися в австрійській начальній команді покарання полк. Вітовського. Ляхи зрозуміли, що український прапор на руїнах королівського замку Галича зродить в українськім народі Галичини ідею і тугу за давньою славою Галича, за власною державністю найперше тут, у себе...

Розпад Австро-Угорщини дав нам 1. листопада 1918 р. власну, Західно-Українську Державу, та булоб самообманом казати, що сей

день приніс у нашій тісніщій Батьківщині повне і всенародне зрозуміння того, що сталося. Болюче писати про те, горесно відслонювати рану, але се неоспоримий факт, що свідком першої дійсно широї, великої туги галицької вітки українського народу за власною державністю був аж Збруч підчас переходу Української Галицької Армії на Велику Україну... Від тоді, від червня 1919 р., почалася будівля української державности в серцях українського народу Галицької Землі.

Побачивши себе в 1919 р. наймитом чужої держави у власній хаті, український нарід Галицької Землі зрозумів основно вагу й ціну державної незалежности. Роки 1920, 1921 і 1922 — особливо сей останній — понесли те зрозуміння в кожду українську хату й душу й те зрозуміння перетворилося у збірне хотіння цілого нашого народу. В 1922 р. вже не поодинокі люди чи групи, не тільки Уряд, не тільки збройна сила народу — його Армія, але цілий наш нарід у масі виступив активно боротьбою за найвище добро кожної свідомої нації — власну державу. Нехай, що сеї нашої держави світ ще не признав, нехай, що боротьба ще затягнеться, але се другорядне супроти факту, що український нарід віднайшов у собі свідомість і замкнув у своїм серці свою державу як найцінніше добро, для якого треба жити й варто вмирати. А коли так, то українська держава істнує і жде тільки відповідної хвилі, щоб найти форми свого існування.

П. ЛЮПЕНКО, пор. УГА.

Привіт Новому Рокови.

На шляху ми тебе стріли,
Новорічне дитя!
Як далеко ще до ціли?
Знавш втому, тин-пуття?

Не проханням, а пробоєм
Ми прямуєм до мети!
Коли хоч так, з нашим боєм
Побідиш також і Ти!

Твої кучері діточі,
Головуса, ясна твар,
Твої впялені в даль очі —
Зраджують хлопячий жар!

Ми в пересуді не вірим,
Не плакаєм ясных мрій:
Все на власні сили мірим,
Хоч нас невеличкий рій.

Ми з судьбою розбратались.
Шлях наш повний неудач:
Та твердим ми остались,
Як твердий, упертий грач!

Не забракне нам відваги,
Хай не бракне лиш Тобі!
І не сподійся розваги,
Як найдемось в боротьбі!

Дармо кликали ми досі,
Беручись до боротьби!
А тепер ми шлях до Волі
Добуватьмем без судьби!!!

Підем хочби й проти долі!
Хоч пробоєм проти всіх!
Все добудем по неволі!
Все — нащадкам на успіх!

Не спочинемо у бою,
Аж сповнимо заповіт!
Вороги хай йдуть юрбою!
Розторошим цілий світ!!

Ось такі ми, Новий Роче!
Не злякає нас терор!
Хай йде з нами, хто йти хоче!
З нами в бій! Під наш прапор.

РОМАН КОЛТУНЮК, чет. УГА.

З кліщів смерти.

II. частина.

В поході У. Г. А. в червні 1919 р. на Теребовлю почався бій за село Іванівку, в якій сильно укріпилися Ляхи під командою рїтм. Абрагама.

Втихли гармати. Хвилина трївножної, вижидаючої тишини. Піхота тепер їде до наступу.

Гура! Славно! Клекїт скорострїлїв, чути зойки і стогони і все втихло.

— Ляхи вїдбили наступ і самї їдуть протинаступом! Нашї сотнї здесяткованї! Раненї остали на полї бою!

Такї вїстки розїшлися лїскавкою в нашїм вїйську. Обози одержали прикази негайно вїїхати зї загроженого села. Счинився рух, метушня.

Та рївночасно наспїв приказ до запасних частин, щоб вони зараз виступили проти ворога. Все було у строгїм поготївлю, тому приказ виконано як стїй.

Пам'ятаю, як сьогондї, сю картину. Вона була така гарна, така достойна подиву, що навїть ворог, який теж приглядався її, задеревїв зї здивування і далї не важився їти перед, хоча був дуже близько Мшанця, села, в якїм було ще багато наших обозів та всї команди. Як людина, що старається спинити уплив кровї з тяжкої рани, так нашї частини, що були в запасї, кинулись у вир боротьби, щоб ратувати положеннє та вїдступаючих.

Майже рївночасно з трьох мїсць села виступили запаснї вїйська в батавах. Станули. Немов на магїчний знак розсипались у розстрїльну, рївну-довгу розстрїльну. Ще хвилину стоять — а вїд-так рївномирним кроком двигаються вперед. На самїм передї видно поодиноких людїй. Деякї з них їдуть на конях. Се команданти ведуть свої сотнї на ворога.

Чи се дїйснїсть? А може то сон? Може те все лише привид, який зараз зникне? Нї, чути добре, зовсїм виразно слова:

— А ми тую червону калину.....

Чути мельодїю щораз виразнїше. Цїла розстрїльна вже пїдхопила її.

Спївають! Їдуть до наступу на ворога з пїснею на устах.

А он їзза горба зї села їдуть їще новї розстрїльнї. Одною довгою лїнїєю, одна за одною. Здається, кїнця нема. Також ворог бачить їх добре — виразно. Немов рої пчїл висипуються з улія. На плечах несуть скорострїли — один, два, три.... десять.... п'ятнацять.... двацятьвїсім.... Сеж сила страшна — збрїйна сила. Сходять у дїл. Сховались за насип залїзничого шляху.

Розстрїльна вже близько ворога. Нї один стрїл не падав. Пїсня все ще лунав.

Шкода набоїв. Хочуть змїрятись з нахабним наїздником у рукопашнїм бою та провчити його за його смїливїсть.

Та вїн боїться. Вїн трус. Не вичїкує протинаступу. Бїгцем утїкає назад у свої давнї становища.

Небезпека відвернена. Та положення вратовано тяжкими втратами. Один курінь 5. бригади стратив усіх старшин убитими й раненими. Із сотень поодиноких частин лягло також чимало підстаршин і стрільців. Багато легко ранених, що остали на занятім Поляками полі бою, ворог у жорстокий спосіб помордував. Лише ті, що лежали в збіжжю й не давали про себе знаку життя, вижидаючи повороту своїх, уратували своє життя.

Перший наступ не вдався. Причина невдачі лежала ось у чім: ворог був закопаний ліпше, як ми того надіялися. Артилерія своєю підготовкою не зробила багато ізза мраки, наслідком якої годі було провірювати точности стрілен. Після гарматної підготовки рушила ціла розстрільна до наступу на ворожі рови, яких ізза густої мраки також не бачила перед собою. Ворог був хитрий та вповні приготований на наступ. Його висунені наперед стійки в пору повідомили, що розстрільна вже рушила. З ворожих ровів не падав ні один стріл. Розстрільна зблизилася вже на яких 100—150 кроків. Ще кілька хвилин і вона булаби вдерлася до ворожих ровів. Та нараз град олова та заліза посипався в її напрямі. Всі ворожі скоростріли, кріси та міномети на один знак розпочали своє жниво. Обстріл мали знаменитий і ціль свою дуже близько себе...

Ще хвилину йде розстрільна вперед — укінці захиталася, і наступ був зломаний.

Запасні частини мали приказ відкинути ворога на його давні становища. Приказ виконано, а розстрільна залягла знов на попереднім місці перед ворожими ровами. Скорострільні сотні остали за залізничним насипом, недалеко розстрільної в запасі. Чоло їх було звернене на північний схід так, що перед собою мали село Іванівку. Лозівку і Йозефівку.

Стріли вмовкли. Ні одна ні друга сторона не дав знаку життя. Немов відпочивають, набирають сили до нового смертельного танку!

Було очевидне, що взяти ворожі становища чоловім наступом дуже тяжко, бо такий наступ понісби за собою дуже багато жертв. Ворога треба було зрушити криловим наступом, а в першу чергу викинути його з Іванівки.

Всі ждали з цікавістю, який оборот візьме тепер положення: з котрої сторони рішиться команда заатакувати ворога. Горячка нетерпеливості огортала кожного в тім німім вижиданню. Бо для боввика не може бути ніщо більше прикре, ніщо більш томляче, як зловіща тишина перед боєм. А вона ще більше дразнить нерви, коли се спокійний, соняшний день, коли ціла природа дише повним життям! Якась мелянхолійність та сум сповивають тоді душу людини. Вона тоді пташиною вилетілаб із нутра та полетілаб у безвісті, щоб не бачити крови, морду, не чути стогону та зойку.

Було вже близько полудня. Сонце немов останніми зусиллями повелі здіймалося на zenit своєї височини. Проміння його ставали все більш темними, наче хотілиб передати землі трохи своєї червоти. Тепло сонця доходило до всіх клітин тіла, усуваючи з них холод ночі. Кождий почав відчувати втому, очі ставали тяжкими немов з олова, повіки самі замикалися до сну. Та свідомість

дійсності проганяла приманчивий сон. На його місце приходили чуйність та осторожність.

Артилерійським назірним далековидом видно ворога немов на долоні. Майже черти лиця можна розпізнавати. Він справляє тепер рови. Мабуть усетаки наші гарматчики не даром стріляли.

Зараз за ворожими ровами на кількадесят кроків стоїть парова молотільня. Щось Поляки дуже коло неї увихаються: виходять із неї, йдуть до ровів і знов повертають. Наша артилерія вже запримітила сю метушню. Чути гарматній стріл, а небавком після того видно білу хмаринку від шрапнель поблизько молотільні. Паде стріл, другий, а за третім лиш курява коло неї піднялася, а з неї вибігло кількох Ляхів. Гранат упав у саму молотільну та роздавив її. Більше не відважилися Ляхи робити собі прогульки до молотільні.

Було вже добре зполудня, та ми все ще оставали на попередніх місцях і ніщо не свідчило, що наступ зачнеться скоро. Стрільці лежали близько скорострілів поруч залізничних желесів. Декотрі з них навіть позасипляли, та ніхто їх не будив, бо ніяка небезпека не грозила для запасових частин. Поляки далі зберігали спокій.

— Пане четарю, поїзд їде! — голосить стрілець, на якого лиці малюється здивованне.

— Я лежав біля шин та чув, що вони гудять чимраз сильніше — відповів я на се.

Приложивши вухо до желесів, дійсно чути було вже зовсім добре, що від сторони Хоросткова зближається поїзд. За хвилину зпоза закруту показався дим із комина, а відтак наш панцирний поїзд. На переді був один тяговіз із полевою гарматою, відтак машина, а на кінці другий тяговіз. Був се тип панцирних поїздів, яких уживала передше австрійська армія. Поїзд недалеко нас задержався та розпочав з гармати острілювати ворожі становища. Ми ждали хвилі, коли Поляки, побачивши поїзд, зачнуть його острілювати. Й не довго треба було ждати. Над нашими головами ми почули свист і перше тяжке стрільно розірвалося кількадесят кроків за нами. Стрільці почали відказувати, що панцирний поїзд і так нічого не зробить, а стягне на нас ворожий огонь. На щастє обійшлося зовсім без жертв. Панцирник у короткім часі повернув, а Поляки знов перестали стріляти.

Зі сходу в напрямі Глемчави ми почули сильний крісовий огонь та клекіт скорострілів. Стріли стократним відгомоном відбивалися в поблизьких лісках, що ростуть між Іванівкою і Глимчавою.

З напруженнєм усіх нервів прислухувалися всі сьому відгомонови. Кождий інстинктовно відчував, що наша команда задумує з тамтої сторони обійти ворога та тим улєкшити наступ на Іванівку й дальші ворожі становища.

Вже сема година вечером. Клекіт скорострілів та крісів, який мов далекий рев моря до сонного берега шумом котився до нас, притих. Хто побідив, не було ще відомо. Через далековид видно батави війська, які входять у ліски за Іванівкою. Велике віддаленне не дозволяє розпізнати, чи се наші, чи ворожі. Одначе прочутте дик-

тує, що ще до ночі зайде зміна, що або підемо вперед, або знова треба буде відступати...

Та нараз — в однім моменті — заgrimіло з усіх долин та горбків, що мов дримаючі потвори дотепер спочивали. Дим і вогонь викидають вони зі своїх пащ, земля дуднить, воздух дрожить у страшнім гаморі. Немов пекельний потік розірвав свої загати і пливе зі страшною силою знищення змітаючи все, що перед ним.

Як буря, шалюючи полями, засіяними збіжем, гне колосинку до землі, так косила тепер смерть ряди ворога. Дош зеліза, що шумів над їх головами, не давав їм ні хвилинки віддиху.

Ціла наша артилерія, яка була згуртована на тім відтинку, отворила барабанний вогонь на Іванівку. Курява вибухаючих гранатів, дим тріскаючих шрапнель оповили ціле село, що було тепер подібне до вибухаючого вулкану. Здавалося, що камінь на камені не остане там, а не то, щоб людина могла ще там удержатись при життю.

Нараз із ліска за Іванівкою виходить одна розстрільна в напрямі на село. Біжить скоро. Залягла. Видно лише чорні оголки, які на полі представляються немов керстовина. Вибігав друга, третя... пята... осьма. Вісімома лавами одна за одною відбувається наступ.

Хто се? Поляки?

Ціле поле між ліскомта Іванівкою покрите чорними оголками, які то рухаються, то знов остають непорушними. Хто се? Непевність мучить, хвилини вижидання минають поволі, стають за цілі тижні.

Артилерія далі стріляє, не зменшуючи интензивности вогню ні на хвилину. Перша розстрільна вже близько села. Ще хвиля і буде біля перших хат.

Зачинає горіти село в двох місцях. Хто запалив?! Артилерія?! Ні, се неможливе, бо наші не стрілялиб на село запальними стрільними. Значить, хтось инший. Аж ось наша артилерія переносить огонь на північний край села. Чому така зміна? Щось там мусіло бути! На дорозі, що веде з сеї сторони до села, видно куряву. Хтось скоро іде в напрямі до Теробовлі.

— Поляки втікають! Поляки втікають! — кричать стрільці з усіх сил.

— Слава! Гура! — сильно задрожало у воздуху.

Ціла розстрільна, як лише далеко можна доглянути оком, піднеслася з землі в одній хвилині та подібна гірським лявінам покотилася на ворожі рови.

Перераженне у ворога взяло верх. Його бовва лінія захиталася в панічній утечі.

Та не можна було вже здержати нашої розстрільної в боввій горячці. В неї була перед очима сьогодні лиш одна мета, одна ціль, одно завдання, яке припадало їй виконати, а воно звучало: „За всяку ціну Теробовля мусить бути взята“.

(Далі буде.)

МИХАЙЛО КУРАХ.

З минулих днів.

Скажи, мамо, чом до сонця
Так блистять штики?
То до бою, мій синочку, —
Йдуть Січовики.

Скажи, мамо, чом у полі
На квітоньках кров?
Ніщо синку, спадуть роси —
І змиють їх знов....

Скажи, мамо, чом у полі
Так громи гудуть?
То Стрільчики, мій синочку,
Вороженьків бють.

Скажи, мамо, чом у полі
Могили стоять?
Бо в могилах тих, синочку,
Наші Стрільці сплять.

Скажи, мамо... і татко наш
В сих могилах спить?
Ой, цить-бо вже... Мати плаче,
А синок мовчить.

П. В-К, пор. УГА.

Волинь під військовим зарядом Галичан 1919 р.

II. частина.

З редакт. Білячем були ми в Рівнім, щоб виднати в головній квартирі фронту до з віл заняти галицькими частинами Дубно й поробити заходи для видавання часопису.

Коли ми вернули з авдієнції в Оскілка до своєї гостинниці, щоб переспати ніч і взятися рано до діла, то не могли надивуватися, як змінила вона свій вигляд. Оскілко заповів мобілізацію підстаршин, інженерів, саперів, лікарів, санітаріїв і всяких інших „спеців“ і тому кімнати нашої гостинниці були битком набиті, „гармошки“ рипіли на випередки, пняні вигуки і співи лунали в кількох кімнати нараз, а по коридорі товклися міські і прибувші з мобілізованими сільські товаришки. В темній кімнаті посідали ми і слухали обидва, як сі люди бавляться. Часто відскакували наші двері й до нашої кімнати влітала зарумянена від забави „красавиця“ і гукала, розглядаючися в темноті, якогобудь „Стьопа“ та „Ваньки“. Помітивши нас, стояла звичайно хвилинку з нерішучою усмішкою і відходила до веселого гурту. Не було иншого виходу, як чекати терпеливо ранку. Всі гостинниці були повні, а господар заявив, що се не першина й заборонити сього він їм не може. Ми примкнули двері й лягли спати. Довго ще невгавали реготи і крики. По хвилевій передишці вихоплювалася з подвійною силою салдацька заливна пісня і відзивалася „гармошка“, а в слід за нею сипалися ритмічні удари тапцюристів об долівку, аж шиби побрєнькували. Та перемученне взяло верх і ми заснули...

Другого дня ранком було в гостинниці тихо, як звичайно в сю пору. Лиш коридор і стрімкі деревляні старі сходи на перший поверх указували на весело проведenu ніч. Та тоді були сильні лютневі морози і все ціпеніло під рукою. Наша гостинниця

була найближше двірця. Я пустився далі турбувати проханням булаву Оскілка, але було ще зарано. Потяг з булавою виглядав наче пустий. Лише телефонічні драти, що лучили тяговози для прискорення урядовання без біганини, вигойдувалися на вітрі, вкриті мохнатим інєєм. Пусто було й на двірці. Ми пішли знов у місто, бо хотіли заглянути ще й до місцевої друкарні. По довгому розшукуванню показали нам дімок, в якого підземеллю була друкарня. Складачі саме набирали черенки. Ми приглядалися їм хвилинку, а відтак стали розпитувати про потрібне до печатання знаряддє та про папір. Та враз уся привітність розвіялася, нас певно взяли за небезпечних соперників. По папір справили нас до Оскілка, в якого мали бути його цілі тяговози.

Опісля зайшли ми до більшої будівлі, де по всіх поверхах вертілися діловито військові, козаки і старшини, а попід стіни виліскувалися зложені підряд вичищені кріси. В столових і кофейнях, куди довелося нам заходити, лунала російська й польська мова.

Як тільки став змагатися рух по рівенських вулицях, завернули ми на двірєць кінчити діло. От Оскілка лишили ми в спокою і вдалися до начальника його булави. Просторий тяговіз був увесь заставлений телефонічними й телеграфічними апаратами, машинами до писання, столиками, за якими повно було урядовців. Кількох сивих, старих полковників кермувало цілою роботою, а один із них, сам начальник булави, кидав на різні сторони короткі прикази — на російській мові. Про сю булаву доводилося і мені чути багато. Зачували ми, що переважають там старі царські старшини, Москалі по народности, одначе ми, Галичани, не могли зрозуміти злоби тутешніх людей, які ізза самої російської мови старалися виїсти сих досвідних у воєнному ділі людей, хоч про їхню шкідливу діяльність, крім голословних підозрінь і здогадів, нічого не можна було сказати. Я представився началькови булави й повторив йому, що він має з припоручення от. Оскілка для мене зробити. Зачав говорити кілька слів по українськи, але се йому ніяк не йшло. Впевнившись, що зрозумію його, став перепрошувати за російську мову й поручив кільком урядовцям виготовити мені потрібні папери. Я завважав, що бито по два примірники через красильний папір під тим самим числом, з чого один лише видавано сторонам, а другий лишався в канцелярії, через що відпадало протоколованне актів, хоч з другої сторони виходило подвійно більше паперу. Низші урядовці говорили між собою і зверталися до мене по українськи. Мені видано папери лише для безплатної їзди залізницею і безплатного вжитку телеграфу й телефону, а на папір одержав я вимогу до бюро пропаганди, при чому була вже й адреса. Я не важився про ніщо розпитувати. Лоскіт пишучих машин і удари численних апаратів та біганина урядовців були наглядним доказом, що часу тут не марнується. Я попрощався і з редактором Білячем пішов до бюро пропаганди за папером. Ми минулі кілька вулиць і в одному з переулків відчитали вулицю і число дому, поданого нам в адресі. Зайшли ми до середини. Гори брошур і часописів залягали майже всю обстановку. Одначе „головної особи“

не було й ми вийшли на вулицю чекати. Та ся „головна особа“ не показувалася. Ми зайшли ще раз до середини і пробували поладнати діло без неї, але сильно розчарувалися. Коли присутні почули, що нам обіцяно папір, удали велике здивованнє. Про якісь тяговози, повні паперу, вони не знають нічого, а одинокою їх турботою є також недостача паперу..., як їхні невеличкі засоби вийдуть. Хор. Біляч намовляв мене вернутись на двірць до Оскілка, щоб без паперу не вертати домів, але й він дався переконати, що паперу не одержимо, а думку про власний часопис мусимо закинути. Не було іншої ради, як заховати „вимогу“ на папір, аж доки не найдуться більші засоби, про що говорено нам у бюрі пропаганди, та вернути на двірць, щоб не спізнити потягу й не почувати ще раз у веселій гостинниці.

Неопаленими тяговозами довелось нам відїхати з Рівного. На двірці в Здолбунові оглядали ми козаків з червоною підкладкою під тризубом. Тут треба було пересідати й виждати на двірці свого потягу. З козаками завели ми балачку. Одні жалїлися нам на команданта двірця, що часто занедбував службу ізза забави. Нарїкали головно залїзничники, бо Здолбунїв, як узловий двірць, давав чимало праці. Я запитав стоячих гуртом козаків, чому вони носять червонї платочки під тризубом, коли се знак українських ворогів — большевиків.

„Тризуб — се знак соборности!“, відповїв один із них.

„А червона кокардка — знак революції, ето значить, що ми революційная армія“, докинув, запишивши ся, другий. Зелїзничники стали вести суперечку щодо накопичених без розбору й ладу тяговозів зі стрїливом і збірників із бензиною та нафтою, якї прибували зі сторони Радивилова, з Галичини. Особливо давалася відчувати на Вел. Україні недостача бензини до гононїя самоїхдних моторів. За Здолбуновом почали ми до передїлки з „літературою“, якою надїлювано обильно всі стрїчні залїзничї двірці так, що перед Радивиловом остався лиш невеличкий її жмут. З коридора запросив я до передїлки чотири підлїтки — гімназистки, що вертали домів і, не маючи передїлки, вибивали зі зимна ногами в дно тяговоза. Всї чотири дївчатка були Українки з Радивилова, пустували цілу дорогу й перекривляли своїх учителїв, а осміливши ся із нами, витягнули колоди карт і ми всі шестеро засїли до гри, так званої ворони, що полягала в тому, аби зложити з роздїлених чотирьох карт чотири рівні фігури, по чїм кладено дїбранї карти непомїтно на стїл. Се було знаком для прочих грачїв, щоб і собі позбували ся карт, а хто відкинув карти останній — прогавив гру, ставав вороною і дїлив за кару карти на ново. В розмовї з гімназистками я довідався, що вони є ученицями української гімназїї, що учительський збір неповний і не дуже дїбраний, а обсяг научних відомостей невеличкий.

В Радивилівї застав я все по старому. Брїдські сотні вправляли, радивилївська залага повнила службу, залїзнична охорона з місцевих людий ня мїшалася бїльше залїзничникам до їх службових дїл, а завдяки постїйному наглядови мого залїзничного віддїлу полученнє з Бродами було як найкраще.

По повороті з полевої квартири от. Оскілка скріпла й постава галицької залоги в Радивиліві. Се було помітне по відношенню місцевих установ і самих таки міщан. На залізничному двірці видвигнуто навіть можливість зміни команданта Мурги. Мені представлено ріжні його проступки, як гру в карти, недбалість у службі й цілковиту неграмотність, що осмішило його вже нераз перед нищими урядовцями й публікою. Я обіцяв усі ті жалоби розглянути, але донощикам було дуже спішно.

„Пане команданте, він винен мені гроші з гри в карти“, нарікав його помічник, „а я дивуюся, як ви можете терпіти його на такій відвічальній посаді, коли він агітував проти ваших відділів і помагав їх розброювати!“

„Я-ж говорив вам, що все вирішиться по слідстві. Ви подбайте лише про правдиві докази“, відповів я йому.

„Але він без чести! Він поклявся чесним словом вернути мені довг і не додержав обіцянки!“, обвинувачував далі помічник. Він був перший, який по Мурзі обнявби посаду команданта двірця і тому я не спішився зі зміною, хоч поведіння Мурги було таке, що й без доказів можна було його усунути з посади. Та після моїх обчислень був мені Мурга менше шкідливий на своїй посаді, ніж бувби по звільненню. Тоді він, озлоблений на Галичан, знов піджуджувавби проти них темні маси. Я полишив його й надалі командантом двірця, в тім переконанню, що в своїх суперниках буде мати пильних наглядців, так, що за найменший промах стратить посаду й попаде під ключ. І сам Мурга був свідомий свого непевного положення. Накидався мені з доносимами та довірочними пересторогами, а службу повнив, як лиш умів найкраще. Його пянства не міг я брати йому за головний гріх, бо сей порок був на жаль за широко розповсюднений і не одинокий Мурга попав йому в жертву. Мені він був обов'язаний посадою, з якої намагались висадити його суперники і проти Галичан не міг виступати. А був се тип малограмотного але зручного й дуже меткого демагога. Масними словами орудував він уміло, вмів підхлібитися товпі а мала національна свідомість робила його тим безогляднішим противником. Докази сього дав він при розбровненню галицьких відділів, які уважав опорою нового команданта двірця, самозванця Давидовича. За се не потягнуто його до відповідальности, як і багато інших, бо цілу подію поладнано сим способом, що вину звалено в цілости на чужинців — пограничників.

Пороблені в Дубні й Рівному заходи дозрівали. Біляч, стративши надію засновання часопису, виїхав до Золочева. Не хотів чекати навіть на папір, хоч відповідну „вимогу“ мали ми готову. Золочівська ОВК. перестала Радивиловом журитися. В своєму звідомленню звітував я вправді коротко перебіг подорожі й обговорював заходи в Оскілка, але не робив умисно ніяких висновків, щоб мати все вільну руку в роботі й не вязати себе в сім труднім, відокремленім положенню наміченими наперед або і приобіцяними намірами. Іза недостатчі опалу мусіли й ми заглянути до ліса, бо стрілецькі стоянки аж почорніли від солом'яного копоту. Брідська повітова команда намагалася знов зі своєї сторони обме-

жити стрілецькі пайки, передавши, що радивилівські склади пособляють нам своїми засобами. По виміні службових актів у сій справі й по кількаразовій телефонічній розмові передали ми справу пайків до вирішення у Золочів. Не лекше було також із харчами старшин. Зразу довелося задовольнятися харчами зі стрілецьких кухонь. Опісля варено з великими невигодами по міщанах. З ОВК. приобічно мені зі Золочева кухаря й посуду, але до Радивилова прибув кухар голірuch і до оснoвання старшинської столової довелося нам зичити кухонної і настільної обстанови по богатших, головно жидівських родинах. Перед оснoваннeм столової роблено заходи прилучитися до почтарів, що мали свій гуртовий склад харчів (консум), через що й обіди виносили їх значно дешевше ніж в гостинницях.

Золочівяни забули також зовсім про радивилівську небезпеку. По выясненню положення уляглася тривога, а що збільшений стан залоги дозволяв мені навіть уділювати короткі відпустки до Галичини, то й Радивилів стали прилежні галицькі команди вважати спокійною місцевістю, на взір якогонебудь галицького місточка. Немало здивувалися ми, коли до четаря Одовійчука приїхала зі Золочева його дружина і з цілою обстановою примістилася недалеко наших стоянок. Нічого не помогли наші представлювання, що спокій не дуже то тривкий та що вигідніше булоб у Золочеві. Пані Одовійчукова, родом Кримка, не дала себе чимнебудь лякати й остала з нами в Радивиліві.

Не в смак був місцевій міліції приказ Оскілка здати свій „ціхавз“ і службу Галичанам, а самим відправитися до Рівного. „Зводний“ не міг дібрати відповідних слів, щоб запевнити мене в їх прихильности до Галичан. А з усього пробивався нікчемний, рабський дух. Здоровенні парубії воліли розкошуватися свободою в дома й наживати при міліції хабарів, ніж захищати сю свободу перед ворогом на фронті. Чого лиш вони не говорили, що лиш не робили, щоб оминути виїзду на фронт, а все одно кидалося у вічі: що їм куди краше з України жити, ніж для неї вмирати. Та нінащо не здались їхні викрути. Забрали лиш найпотрібішчу зброю, а „ціхавз“, себто підручний склад стрілива, скорострілів, крісів, ручних гранат і прочого дрібного приладдя переїхала наша залага.

З виїздом міліції приступлено до здійснювання намічених плянів. Положенне на фронті змінялося в нашу некористь, бо большевики, при безсумнівній симпатії заїлля, відносили побіду за побідою, а Дієва Армія даремно встелювала козацьким трупом українські простори, даремно обявляла українська влада полекші й накликувала до збірної оборони рідного краю... Простолюдде стояло у вижидаючій безрадности, а фронтове положенне й домашні колотнечі казали йому звертати очі куди-інде, звідки долітали обіцянки про рівність, рай на землі, безмежну волю і про поділ землі й майна. Нічого не помагали заклики, що сила в нас такі самих, а ще менше вірено запевненням, що вратує нас антанта, якої чорні війська висіли в Одесі й мають стати проти большевиків. Гарним, приманчивим большевицьким кличам доводилося

протиставляти доривочність, безладде, внутрішню партійну суматоху й безвиглядність положення, а висновки з такого порівняння помагали роботи агітатори. Селянство, змучене тим усім, тужило за кінцем, за миром — а побіду большевиків уважало закріпленням спокою з найбільше широкими свободами. В противному напрямі роблено дуже мало. Засаду Толстого „не протився злу“ „ісповідували“ іюди й наші діячі. Нераз доводилося мені наслухатись мудрагелів, які доказували, що населення лиш там іде сліпо за батьком Петлюрою, лиш тоді дасться піврати з такою нестримною силою, як у прогігетьманському повстанню, коли перебуло вже большевицький наїзд, коли на власній спині відчуло нову большевицьку правду й на власні очі побачило прірву, яка ділить гарні, брехливі слова від бруталної, чорної дійсности.

„Нехай ідуть під володіння большевиків“, говорено тоді загально, „нехай порівняють їх з нами... тоді спалахне повстання і большевицької стопи на Україні не лишиться!“... Та що робити в сей час, чи така наука не буде переплачена, та чи сподіванки і предвидження цілком сповняться, — не договорювано, як промовчано взагалі неодно, що в своїй невмолимій послідовности наповняло жахом, безнадійністю...

Як колись у Бродях брала мене нетерплячка, коли виїде волинський полк з Радивилова, так тепер вижидав я в Радивиліві на виїзд сього полку з Дубна і плянував, як і чим мавби я його там заступити.

Раз принесли мені з двірця телеграму в справі піхотно-гарматних набоїв. Надавцем по всякій правдоподібности була інтендантура ОВК. Золочів, але підпис під телеграмою звучав як найвиразніше: „Іван Бандура“. Я вдався до місцевої команди й телефонічно просив двірць получити мене зі Золочевом.

„Занято! Говорять Броди“, одержав я у відповідь.

„Від кого наспіла мені телеграма ч... на мою адресу? — питає я телефоніста на двірці.

„Зараз запитаю!... Із Золочева. Якийсь інтендант Бандура її надав“. Про зміну окружного інтенданта не було мені нічого відомо, а прикази надсилано нам усі. Я показав телеграму старшинам і всі згодилися, що підпис мусів звучати „Інтендантура“, лиш урядовці перекутили назву. Я виготовив відповідь і зайшов на поштовий уряд, щоб надати її як депешу. Урядувала лиш молода панночка й сам начальник пошти. Вже мав я відходити, як затарохотів дзвінок телефонічного апарату і схвильована урядничка передала мені слухавку:

„Гальо, хто кличе? Чого треба? Тут пор. В—К“.

„У телефона Харук. Ради Бога, прибувайте як найскорше до Дубна. Полк нині рано виступив на фронт!“

„Гаразд“ — відповідаю — „завтра виїзджая з частиною залоги!“

„Завтра запізно. Мусите прибути ще нині або нічю. В місті вариться. Ворожа агітація готова зняти на ноги все міське шумовиння. Становище дубенських командантських сотень неясне. Приїздіть, бо через опізнення поллеться кров... у телефона, у телефона... прибувайте!“...

„Добре, держіться. виїзджу нині! Кінець!“

„Получіть мене з Бродами!“, звернувся я до начальника почти, що стояв блідий гей стіна. Панночка сіла беззвучно на крісло й опустила безвладно руки.

„То ви забираєте з Радивилова залогу?“, промовив ледве чуто директор.

„Не знаю ще! Дайте мені Броди!“, просив я його. Діставши полученне з Бродами, покликав я до апарату пор. Войткова:

„За дві години маєте відїздити з обома сотнями до Радивилова. За опізненне відвічаєте особисто!“

„Гальо, сотні не одягнені як слід, померзнуть у тяговозах. Тутешня гуртівня відмовляє видачі однострою.“

„Гальо, хто завідує гуртівнею?“

„Хор. Скульський.“

„Дайте його до телефону!“

„Гальо, тут хор. Скульський!“

„Прошу на мою відповідальність видати потрібні однострої для моїх сотень!“

„Не могу, хіба що ОВК. Золочів зажадає!“

„Отже видайте негайно. Сотні за дві години мають бути в тяговозах і їхати до Радивилова. Опізненне потягне за собою необчислимі наслідки“ . . .

„Чекаю на прикази зі Золочева . . . З вами хоче говорити повітвий командант! . . . Гальо, тут сот. Подолук . . . Ей, Петочка, товаришу, не горячіться“ . . .

„Досить, пане сотнику, кажіть хор. Скульському вбрати мої сотні, проволока скінчиться катастрофою, ви співвідвічальні“ . . .

„Алеж, пане товаришу!“ . . .

„За дві години прошу відправити під командою пор. Войткова сотні — але одягнені“ . . .

„Я не маю права видавати одностроїв!“

„Дозвіл із Золочева наспіє додатково, пізніше. Получіть мене з ОВК. Золочів!“

„Гальо, тут ОВК. Золочів, чет. Дацків!“

„Кажіть брідським гуртівням убрати сотні пор. Войткова, мусять негайно бути вжиті в Радивиліві. Від поспіху залежить усе! Кінець.“

„Получіть мене з двірцем“, звернувся я до панночки“.

„Приготовити тяговози під одну сотню, держати в поготівлю паровик. Зголосити сотні, які приїдуть із Бродів, долучити до них паровик і порожний тяговіз — напрям Дубно!“

„Що сталося? Тут командант по станції Мурга!“

„Не ваше діло, за три години має бути все готове! За опізненне відповідати будете ви!“

„У телефона . . . слухаю . . . кінець!“ . . .

Майже без сил пустився я на стоянку, де мешкали старшини. Спішитися треба було без огляду на се, чи сподівання Харука були оправдані, чи безпідставні. Дорогою намічував я плян походу на Дубно. Порішив узяти брідську сотню Войткова та одну з Радивилова і третю скорострільну, полишаючи чет. Одовійчукови

як залогу в Радивиліві одну давню й одну свіжу сотню піхоти з пор. Войтковим. Чергові: порозбігалися скликати старшин на збірку. Затрівожено одну сотню, щоб готовилася до виступу. Наборових вислано поробити засоби на дорогу. Чет. Наливайкови поручено нагляд над нагружуванням тяговозів. (Далі буде.)

ДР. ВОЛОДИМИР СТАРОСОЛЬСЬКИЙ.

Професор українського університету в Празі.

Промова

на Святі в пам'ять ростріляних окупаційною польською владою: Мельничука Степана, Шеремети Петра й погибшого Цепка. Свято відбулось у Празі дня 12. грудня 1922.

Дорогі Товариші! Ось уже місяць минув, мине другий і третій і так мине рік за роком. Се, що було живим життям, останеться лиш легендарним спомином, що буде нам вічно пригадувати Їх і буде так переходити з роду в рід як легенда, як казка, як оповідання народу. Але Їх нема й не буде вже між живими — Їх, двох героїв.

Якраз місяць минув, як сі Стрільці попрощали нас і згинули трагічною смертю. А як се воно було, — повинен я і обов'язаний переказати все, як і що було — вам і вашій пам'яті. Я повинен передати голі факти, які самі за себе говорять, переказати їх вам і кожному вашими устами.

Пам'ятаєте, що діялося три місяці тому назад у Східній Галичині; кожної ночі горіли тоді на небі зарева, раз-у-раз лунали тоді стріли з нашого й ворожого боку — ішла кривава боротьба на життє і смерть. Ішли вістки скупі і глухі, бо часописи мало про них писали. І ріжний відгомін находили сі вістки в тих, хто їх чув. Одні приймали їх зі страхом і жахом, переконані в глибині душі, що вони не скінчаться їх перемогою, а інші приймали сі вістки з протилежними почуваннями й вірою в перемогу, що мусить для них прийти, хоч ще й не знати, коли прийде. Й тоді рознеслася по Сх. Галичині вістка, що на захід від Збруча, а се на подільській полосі Сх. Галичини, появились якісь відділи, що переходять від села до села й на верхах своїх багнетів несуть вість нову, страшну, рішучу й таємну. Вість про нестримну боротьбу, яка перед чотирьома роками тут розпочалася, а тепер перейшла в нову фазу.

І не бій рішав про долю тих відділів і про те, що вони оставали незловленими, що ходили вони далі поміж відділами противника, не зважаючи на його безмежно чисельну перевагу, узброєння, дисципліну й організацію і мимо того, що він розпоряджав засобами техніки, залізницями, телеграфами й телефонами — нічого не міг проти них удіяти.

В чім-же лежала сила таємних відділів?

Ся тайна була в сьому, про що говорить стара грецька легенда. Легенда про Антея. Сей герой, десять разів переможений, все оживав на ново, коли діткнувся землі — бо він був сином землі — а сей дотик матери впливав на ново силу в його тіло.

Так і сі відділи були непереможні тим власне, що ступали по рідній землі не тільки лісами, дебрами й полями, але й публичними шляхами, визиваючи противника в білий день:

бо в кожній хаті сподівалися вони найти співчування, або в міру можності й допомоги;

бо за ними були міліони, хоч пригнічені й без зброї, але теж сильні сею силою, яку давала їм рідна земля, на якій сиділи.

А між іншими дня 22. жовтня виринула на захід від Збруча мала частина з 12 людей, на чолі якої стояли покійний Цепко, Мельничук і Шеремета. Решта її членів — се робітники й селяни.

Частина ся була узброєна в ручниці, ручні гранати, один скоростріл системи „Люїс“, а крім сього мали вони динаміт.

Прямували вони, як і інші частини, на захід. Ночували по лісах, а днями заходили до сіл і подавали там вістку про „курінь смерті“, якого були вони частиною.

А похід їх був дуже важкий, бо в тім часі вже дуже великі маси польського війська, поліції і жандармерії находилсь на області, якою їм приходилося переходити. Вони мусіли раз-у-раз скриватися на безпечніші місця, переходячи денно цілі десятки миль серед невігод на протязі довшого часу. За увесь той час не виділи ні теплої страви, ні скибки хліба, фізично вичерпані й перемучені. Не маючи ні відпочинку, ні певности. Бо хоч у кождому селі вони могли сподіватися гостинного прийаття, вони не користувалися сим, щоб не стягати біди на населення, яке давало б їм поміч. І так ішли їм дні й ночі.

І тут саме на шляху тих 12 героїв із „куріня смерті“ трапилось те, що не стояло на дорозі їх намірів, а було їх непередвидженою трагедією. Се убийство кандидата до польського союму Поляка Березовського. Як кажу, убийство не намірене, яке було поза лінією їх завдання.

Ще пробувала ся частина перебиватися далше на захід, але незабаром виявилось, що серед таких умовин се немислиме. Вони були фактично окружені від заходу й півночі й відтятий був їм поворот на схід.

Тоді вони рішили перейти Дністер і перенести на Покутте сю акцію, яку вели досі на Поділлю. Хотіли ще там деморалізувати ворога і впливати на населення в напрямі бойкоту виборів до польського союму! І дійшли так до Дністра.

Вранці пішов Мельничук ще з одним товаришем до села й дав якійсь жінці гроші на хліб, який вона мала спекти й по який вони мали знова прийти пополудні.

Перед вечером пішли вони знова з ліса без зброї в село, але тут наткнулися на засідку. Оставші в лісі почули кільканацять стрілів, а опісля виявилось, що товариш Цепка поляг, а Мельничук сам дістався в руки жандармів.

Оставші в лісі були зневолені податися далше від Дністра. Виявилось, що перебитися цілою частиною було неможливо, тому рішили розійтися і поодинокі перебиватися. Так і зробили. Закопавши свою зброю в землю, розійшлися так, що осталося лиш чотирьох, а між ними Цепко й Шеремета.

До крайности виснажені й перемучені фізично й морально, вони наткнулися в однім селі на жандарма. Цепко й Шеремета мали зі собою револьвери, але їх не ужили, бо не хотіли стрілами накликувати військо, що було в селі і сподівалися без бою вирватись жандармови з рук.

У хаті мазура-кольоніста почався трус. Жандарм станув з готовою до стрілу рушницею, а кольоністи стали трусити. Цепко стояв на лівім, а Шеремета на правім крилі. Цепко відкинув куртку, в якій був револьвер на бік. Колиж при нім найдено свисток, жандарм ударив його в лице і знова якесь фатум затяжіло над ними. Побачивши се, Шеремета спалахнув і реагуючи на образу товариша, не надумуючись вихопив з кишені револьвер і, не ціляючи, стрілив. Куля поцілила Цепка в голову й він погіб на місці. Тоді жандарм і кольоністи кинулися на Шеремету, причім жандарм проколов йому багнетом ліве рамя, а один з кольоністів ударив його кілька разів сокирою в голову так, що Шеремета упав без притомности на землю. Останні два члени відділу в метушні кинулися до дверей і втікли. Однак уже по кількох днях і вони були зловлені.

Так вирішилася доля частини „куріння смерти“.

А далі йде се, що називається в юридичній номенклатурі наглим судом. Три дні йде боротьба за життя підсудимих, боротьба, якої вислід, не зважаючи на всі законні постанови й на сю правду, яка була за нами — був згори пересуджений. І четвертого дня по оголошенню підсудним, що вони поставлені перед наглий суд, а третього дня самої розправи, дня 11. жовтня, після короткої наради, точно о годині 12. в полудне оголошено засуд.

Усіх членів відділу визнано винними злочину душегубства й засуджено Шеремету й Мельничука на кару смерти, а інших на в'язницю пять до шість літ.

У сей страшний момент оголошення засуду я не міг дивитися просто на Мельничука й Шеремету, але проте я бачив їх докладно. Ні оден м'яз їх обличчя не задрожав. Спокійні, як і на протязі цілої розправи, вони тільки обнялися і поцілувалися.

Було ясне, що давно вже були вони рішені віддати своє життя, що рішилися на се ще тоді, коли переходили Збруч, чи коли склали свою частину, а може і скорше ще перед роками, коли вступали в ряди Українських Січових Стрільців.

Бо тільки сей, хто глибоко передумавши, твердо рішився скласти за ідею своє життя, хто з сею думкою справді зжився і зріс, міг задержати сей спокій, який зберегли вони.

А далі пішли отсі безконечні важкі три години, що відділяли засуд від його виконання, на протязі яких з кожною хвилиною невмолимо зближалося те страшне, те невідоме, що називається смертю.

Увесь той час були коло засуджених їх оборонці. І на протязі того часу спокійні були тільки Петро Шеремета і Степан Мельничук.

Про себе можу сказати, що я відчував тоді, неначебто хтось взяв у мене й мозок і серце і всяку можливість відчування. Неначе думав і відчував і все бачив і чув не я, а хтось инший за мене.

В мені все було якесь чуже, немов деревляне або камінне. А проте я бачив і памятаю виразно все, що діялося на протязі сих годин.

Два тільки сумніви мучили засуджених. Один що-до сього, як перенесуть їхні найблизші їх смерть. І до них написали вони останні прощальні листи. А другий-се питання, чи зрозумів нарід, що вони йшли в бій за його долю і за його долю кладуть своє життя.

А ми, оборонці, дали їм на се питання відповідь — одиноку відповідь, яку згідно з правдою ми могли дати.

І після сього ні тіни сумніву ні неспокою.

І тут в усім поведенню, в усім, що вони робили й казали, проявилася справжня велич і мораль сили їх душі. Всі їхні мисли й речі сих останніх годин їх життя присвячені були тільки тій великій справі народу, з якою вони зжилися в одно.

Ішли короткі оповідання про се, що діється на Україні. Запити про внутрішнє і заграничне політичне положення України на всіх її областях; питання про се, що діється на еміграції, що роблять поодинокі люди, про культурну й організаційну працю і творчість.

Між тим запитали, чи не має хто якої часописи. Др. Баран мав при собі найновіше число „Свободи“. І вони читали його й читали з таким заінтересованнем і спокоєм, якби читав її кождий з нас в найбільше звичайну хвилину свого життя.

І таксамо спокійно диктували вони дати зі свого життя, які записав д-р Баран.

А потім прийшов отсей останній момент їх життя.

Випроваджено першого Степана Мельничука. На внутрішнім подвір'ю в'язниці серед зимних і страшних стін уставили його під муром проти вісьмох жовнірів. За жовнірами стояло чимало офіцерів, поліцейних комісарів і дозорців — чужа й ворожа публіка.

І перед ними залунали слова пісні: „Вставайте, гнані й голодні“... Се співав Мельничук.

А серед тих стін, серед ворожої публіки, тільки три оборонці були тими, що серцем відчували Мельничука, що його вязало з великим народом, для якого він згинув.

І дивне почування пережив я в сю хвилину: нібито не Мельничук, але я стою проти жовнірів, а далі почуття сорому за людскість і за себе й за всіх і бажання замінитися з Мельничуком за місця.

І коли Мельничук переспівав першу строфу пісні — аж тоді упала сальва і глухо покотилося тіло.

А відтак виведено Шеремету Петра.

Ви знаєте, які були його останні слова:

Хай живе революція, хай живе народ, хай живе Україна!

А потім командував: „Стріляй!“.

Але ви не бачили його в сей момент. Ви не бачили, як стояв він гордо, як гордо підніс голову і яким дужим і владним голосом він внісимо сї оклики й казав стріляти.

В сій постаті й голосі почувалося, що він не є переможений, а переможець.

А що далі?

На се дав відповідь польський поет, що у важкій для свого народу хвилі сказав:

I nikt z mogił nie skorzysta.
Tylko wszczynający ruch:
Wielki rewolucjonista
Pod klątwą ciał ginący duch.

Скінчилося се, що називається людським життям. Скінчилося се, що було життям Українських Січових Стрільців від 1914. р. Скінчився для поляглих сей шлях від Львова, Стрия, Мукачева й Карпат і який ще й досі не пройдений.

І знов товариші наші, хоч умерли фізично, то почали отсе нове життя, яким живуть у народі, в традиції його героїв.

А всеж таки в стрілецькій сім'ї жалоба; бо хоч сьогодні поділені Українські Січові Стрільці політичними своїми переконаннями, хоч у різні сторони розійшлися стежки поодиноких, то вони не перестали бути одною сімєю, звязаною сердечними нитками братерських почувань. Отже знова в стрілецькій сім'ї по втраті нових жертв жалоба — жалоба над новими могилами.

До сих далеких могил на схід сонця ми на пращанне погибшим товаришам посилаємо сю пісню, якою на протязі довгих літ по всіх шляхах працювали ми наших погибших — дорогих, незабутих і незабутніх.

ПИЛИП ГОШОВСЬКИЙ, хор. УГА.

Два поняття громадянських обов'язків.

(Спомин з італійського полону з Касіна.)

Був 1. січень 1920.

Одна частина наших вояцьких Скитальців, як вояцькі бранці по розбитій Австрії, сиділи ще в таборі Касіно. Сірим муром огородили їх від світа, а далекі сині та сніжноверхі Аbruци заслонювали північно-східну сторону, немов хотіли здержати й вітер із Рідного Краю.

Тоді падав дощик другий тиждень.

Сум і холод оповив бараки. Все свіжі хмари надлітали від полудня, з моря, із заходу. Табор ждав на сонце, на ясне небо. Воно одно мало незвичайну силу, яка веселила чоло й серце пріджйоніра.

А йому було сумно, дуже сумно, бо ні вітру ні хвилі, ні одної чутки з Рідного Краю він не мав.

Колись читав українські американські часописи, свої — хоч із чужини, і „Прапор“ із Відня, „Вперед“ зі Львова. А тепер — заборонено! Лиш часами „Giornale d'Italia“, або „L'Idée Nazionale“ принесуть якусь сумну вістку — дуже сумну.

У. Г. Армія зрадила своїм, продалась Денікіну! Товариші. Брати! — Чому? Чому?..

Як тяжко читати такі вісти...

Дощик і холодний вітер вівяв.

Ранок. Ні, вже пізніща година — але негода. Ніхто не виходить на прохід у таборі, не сидять рядом попід бараки, не говорять, не переконують себе, котра армія краща, а редактор „Нових Вістей“ не поділяється найновіщими вістками при брамі.

Тихо, сумно.

Й нараз, як блискавка в темну нічку, понеслась ізвідкись чутка:

— Гість до нас, з України.

Чутка неслась як пил із вітром з уст до уст, з кімнати до кімнати й за хвилину вже всі в таборі знали, що хтось приїхав, якийсь далекий гість, наш рідний, з України — і хоч дощ сів далі — на таборовій доріжці вже показувалися і тут і там гуртки цікавіщих, що перші хотіли переконатися про правдивість чутки.

І ось через хвилю відчинилась велика брама і в ній показався високий, в чорному одягу, в чорному капелюсі, русявий, з погідним чолом, з бистрими очима і свобідними рухами — чоловік. Йшов у товаристві молодого італійського старшини до бараку команди, а коли переходив попри першу громадку, сказав:

— Гарзд!

— Він! — прошептали одні другим і всі, здоровлячи військовим способом, звернулись у сторону, куди йшов високий чоловік.

Дивно якось стало на серці кожному, що вчув се перше своє рідне слово з уст вільного чоловіка. Й тепло якось і солодко ставало. Наче частинка Рідної Землиці в ньому, наче віточка червоної калини з вишневого садочка, наче промінь із рідного сонця.

— Хто він?

Уже всі таборити стояли в громадці й передавали одні другим, що бачили і що чули.

Й ось високий чоловік уже стоїть серед громадки. Довгий плащ на ньому, в руках подорожній чемоданчик. Із громади вийшов напроти до нього голова касінської „Громади Старшин“ пор. Гринів. Подивились по собі, як давні — давні знакомі й рідні. Стиснулися руки.

— Мої Дорогі! — сказав, звертаючись до всіх. Я привіт Вам приношу з Рідного Краю!

Чомусь сльози гиснулися у вічі, щось груди розпирало.

— Наш Рідний Край — нам шле привіт! До нас промовляє рідним, живим словом. Наш Рідний Край про нас памятає!!

Дощик дзьобав і вітер холодом вівяв, а лиця полонених веселі-раділи. Очі дивно світилися, а уха ловили кожде слово рідного гостя.

— До читальні!

Ходім до читальні! Понеслось само зі себе поміж громадкою, яка зараз таки, оточивши гостя, пішла до більшої кімнатки, званої „Читальня“.

Бідна була ся „Читальня“. Один стіл, чотири лавки, в куті чорна таблиця, на якій стрільці-анальфabetи вчилися читати й писати, а між вікнами зі звичайної глини бюст Шевченка, роботи Василя Касіяна. Читальня битком набита. Сі шасливіці, щ

стояли близько гостя, дивились на нього як на образ, як на давно небачену, а бажану людину — дальші виглядали зпоза голов других, а ще дальші поставали на лавки і слідили кожний рух гостя. Гість скидав повільно плащ і обережно передавав його одному з товаришів — пізніше повів обома руками по голові, немов підгортав волосся, зітхнув, знов поглянув по зібраних і мовив:

„Мої Дорогі! Я так багато Вам маю сказати, що дійсно не знаю, з чого почати. Перш усього дозвольте представитись. Я приїхав до Вас від Червоного Хреста. Моїм завданням є нести Вам духову потіху й корм, а моє ім'я — Лев Сембратович. Тільки так я зміг до Вас дістатись, бо місії нашій ще досі не вдалось вистарати дозволу на відвідини наших людей по таборах“.

Тихо стало кругом. Ми ловили кожне його слово і споживали його скоро, як голодні корм, як спрагнений воду. І про політичне становище і про рідні села і про школу й шибениці й розстріли в Галичині й тиф говорив, а коли згадав про перехід УГА до Денікіна, сказав:

— Панове, не судить їх!... Вони зробили, як мусіли зробити. Вони не зрадили — се неправда! З Рідної Землі вони не зійшли! Вони на ній дальше як бобва одиниця!.. Не судить їх! Се ратунок не одиниць, а загалу для загалу, а се не зрада!.

І він знов говорив:

— Щож коло вас? — спитав нарешті.

— Нам всюди однаково, сказав один. Там вішають, розстрілюють, тиф десяткує, а тут теж тиф. Часописи наші конфіскують. Ні одної не впускають. Ні американських, ні краєвих. Кормимось скупими вітками з італійських журналів. Шкода, отче, що ви нам їх не привезли.

Мені не можна! — сказав, усміхаючись. Мене впустили до Вас, звертаючи на се увагу — і я прирік. Повірили. — А ми люди й мусять нам, як людям, вірити на слово.

В сій хвилині висуновся з кутика непомітно один стрілець і шепотом сказав до голови „Громади“:

— Пане поручнику, мене кольонело вислав сюди, щоб я прислухувався та потім доніс йому, про що буде мова. Мені здається, що я повинен вас про се повідомити.

Сказавши се, він знова станув при боці, а гість говорив дальше:

— Якраз тепер приходять мені на думку одна маленька історійка. Думаю, що для вас буде й займава й повчаюча. Було се в часах наших боїв під Львовом. Ми сиділи замкнені у Львові під польською окупацією. Що діялось у наших та взагалі у світі, ми не знали. Чи живуть іще, як живуть, що між ними, який дух, настрій, — се було для нас загадкою.

Сталось, що в часі перемир'я приїхали до Львова наші дипломати, з якими вороги мали списати умову.

— Привезли ви нам часописів? — питали ми їх при першій стрічі. Я був при тім і тому дуже добре розумію Ваше до мене бажання.

— Забули. Зовсім забули.

Те саме другий раз.

— Забувається на те, на що особливо треба пам'ятати. Часопис — одинокий корм духа образованої людини -- а ще в такому часі.

— Нічого... По якімсь часі після сього арештують мене Поляки, а я, мимоходом згадавши, маю англійський горожанський листок. Не думав я, що колись він стане мені у пригоді. І якраз у сій важній хвилині він пригодився. Довідавшись, що у Львові є англійська місія, зараз дав знати про мов арештованне. На другий день уже був у мене англійський полковник, говорив зі мною, але часописів теж не міг принести. Та Англівець знає, чого потребує горожанин його Батьківщини, за якого він мене уважав. Він, прийшовши в мою кімнатку, повісив свій плащ на кілочку, а з кишені його плаща виглянув цілий жмут ріжних газеток. Я знав, що се для мене й тому без викидів совісти сягнув рукою до кишені й часописи дискретно забрав. Дві ріжниці громадянського виховання у двох ріжних народів, Англійця й Українця.

Ми переглянулись між собою, а товариш, якому наш гість повірив свій плащ в опіку, сягнув рукою в кишені повіреного йому плаща і в сій хвилині очі його заіскрилися, а на устах показалася весела усмішка. Там було повно всяких часописів.

Ще день цілий ми з нашим гостем просиділи — говорили на ріжні теми, слухали його Служби Божої, проповіді і прощалися щиро, але ніхто нікому про часописи не згадував.

Сцена в діточої виставі: „Коник Стрибунець“. Світлин стрілець У. Г. А. Іван Хомин.

АНДРІЙ ЖУК.**Вільне Козацтво.**

Скоро по вибуху російської революції 1917 р. в деяких місцевостях України почала самочинно організуватися народня збройна сила, прибираючи назву „Вільного Козацтва“ Серед спроб створення національного війська на Великій Україні для здійснення українських завдань у процесі загально-російської революції вільнокозачому рухови належить одно з перших місць.

Нашою задачею є простежити головні фази розвитку сього руху і його роль у боротьбі українського народу за своє визволення. Робимо се на підставі доступних на еміграції часописних звісток і деяких приватних інформацій.

Свідомі неповноти матеріялу для всестороннього пізнання й освітлення „Вільного Козацтва“, полишуємо доповнення наших матеріялів безпосереднім учасникам і обсерваторам сього незвичайно цікавого народнього руху.

I. Початки Вільного Козацтва. Ідейні й організаційні основи.

Зародився вільно-козачий рух у звенигородському повіті на Київщині, в ріднім повіті автора „Гайдамаків“ Т. Шевченка. Відтак перенісся сей рух на сусідні повіти Київщини й перекинувся на лівий беріг Дніпра — на Полтавщину й Чернігівщину.

Про початки вільно-козачого руху знаходимо дуже цікаві інформації в статі п. Г. Юртика п. з. „Звенигородський кіш Вільного Козацтва“.*)

Ініціатором творення народньої збройної сили, „яка повинна була боротися за новий лад . . . і пильнувати здобуте“, був селянин з с. Гусакова, звенигородського пов., Смоктій, 35 літ, заможний господар, з освітою двокласової школи, багато читаний. Смоктієви допомагали Ковтуненко та Пищаленко, люди з вищою освітою, обидва також Звенигородці.

До праці приступили вони зараз-же по вибуху революції, в марті 1917 р. За тиждень-два кожда волость у повіті мала свій організований гурток. Смоктій сам перевів організацію в гусаківській волости. Організація прибрала назву „Вільне Козацтво“.

З ініціативи Смоктія в першій половині квітня 1917 р. відбувся повітовий зїзд представників Вільного Козацтва, на якому прийнято такі постанови:

1. Вільне Козацтво організується для оборони вольностей українського народу та охорони ладу. (Підчеркнення тут і далі мої. — А. Ж.)

2. Воно є територіяльною військовою організацією, в яку мають право вступати громадяни повіту немолодші 18 років.

3. Не приймаються до організації люди, ворожі до України, та люди, покарані судом за кримінальні злочини.

4. Всіма справами організації відають командіри з радами козацької старшини.

*) Літер.-Наук. Вістник, кн. 2. за червень 1922.

5. На командні посади старшина вибирається. Виборна старшина призначає собі помішників.

На сьому-ж зїзді вибрано кошовим отаманом звенигородського коша Вільного Козацтва Семена Гризла, селянина з м. Калниболота. Гризло мав 30 років віку, був писарем у волості і якийсь час учителем „школи грамоти“, мав неабиякий організаторський талант, був дуже рухливий і спритний, але малоосвічений, каріверст і недалекозорий. Був при війську в обозі писарем і каптенармусом.

З визначніших курінних, вибраних по волостях, п. Юртик згадує таких людей: гусаківської волості — Смоктій, калниболотської — Гризло (він же кошовий), лисянської — Сорока, тарасівської — Шевченко, козацької — Шаповал. Курінні походили з місцевих селян і мали не більше як по 40 років. Один Шаповал був старшою людиною, мав коло 60 років. „Се був справжній тип Запорожця, не любив старий байдки бити, так його й тягло на коня і до бою.“

Після зїзду організація Вільного Козацтва пішла скорим темпом. Основою організації була сотня, вона набиралася з громадян одного села й не мала означеної кількості. Були сотні з 35 козаків, а були й по 1000 (Кирилівка). Пересічно сотня нараховувала 200 козаків. Сотні одної волості об'єднувались у курінь, а куріні складали кіш.

На початку зими 1917/18 року кількість звенигородського вільного козацтва досягала цифри 20.000. Найбільшими курінями були гусаківський, тарасівський, калниболотський.

Стільки п. Г. Юртик про початки Вільного Козацтва.

Під осінь 1917 р. організації Вільного Козацтва зареєструвала українська преса крім Звенигородщини в повітах бердичівським, уманським, канівським і черкаським на Київщині, повітах остерським, ніжинським і борзенським — на Чернигівщині й инш. околицях.

Що-до завдань Вільного Козацтва, то до „оборони вольностей українського народу та охорони ладу“ в сформулюванні звенигородського повітового зїзду загальні збори вільних козаків сел Яблонівки, Малої Смілянки, Гречківки й инш. черкаського повіту, з дня 23. 8. 1917 р. додають іще боротьбу з контрреволюцією, „щоб не було контрреволюційних випадків.“*)

Хлібороби-ж с. Рожнівки, борзенського пов. на Чернигівщині, ставляють справу глибше, вони уважають, що „настав рішучий час остаточно та на завжди визволитися Україні від московського панування“, тому ухвалили заснувати в себе Гурт Вільного Козацтва імени гетьмана Петра Сагайдачного, „щоб бути на варті волі та спокою на Україні, обороняючи її від ворогів.“*)

Статут сих рожнівських вільних козаків, у звязку з вищеведеними мотивами, представляє незвичайно цікавий документ і ми позволимо навести його тут у цілості.

*) За „Робітничою Газетою“. „Вістник Союзу визволення України“ а 21. жовтня 1917, ч. 43.

*) За „Новою Радою“ ВСВУ. з 9. 12. 1917, ч. 50.

На загальній своїй нараді рожнівське Вільне Козацтво ухвалило:

1. Тому, що уряд на Україні складається з Київської Центральної Ради й Генерального Секретаріату, то й слухати й коритися тільки українському урядови.

2. Коли зявиться в наших чи околичнім селі (ї взагалі на Борзенщині) контрреволюційна сила, що буде загрожувати спокою та волі, Вільне Козацтво має за святий обов'язок рішуче боротися з такою силою.

3. За оборону волі на нашій Україні та українській землі гурт вільних козаків не пошкодує свого життя.

4. Дбати про культурно-просвітний бік як Вільного Козацтва, так і взагалі селян.

5. Проти ворогів українізації шкіл, усіх інституцій на Україні й культурно-просвітних течій Вільне Козацтво уважає за обов'язок по змозі сил та обставин боротися.

6. На випадок зради з боку якого козака кара призначається йому загальною радою козаків.

7. Відповіді на різні запитання подавати тільки українському урядови й Українському Військовому Комітетови.

8. Негайно звернутися до Українського Військового Комітету з проханням затвердити наші ухвали та допомогти нам зброєю (рушн., шаблями, пістолями).

9. Вибрати зпоміж себе за сотника Федора Павлюту й безумовно коритися йому та виконувати всі його розпорядки, якщо вони не суперечитимуть нашому статуту.

10. Скількість Вільного Козацтва необмежена.

11. Викидати якого козака з козацького кола на завжди має тільки загальна козацька рада, тимчасово-ж і сам сотник.

12. Кождий козак має скаржитися за кривду над ним з боку товариша безпосередно сотникови, а на сотника перед загальною козацькою радою.

13. Всіх, хто буде вживати шкідливих заходів проти нашого козацтва, уважати за ворогів і рішуче боротися проти них.

14. Недопускати свавільних захватів чужої власности.

15. Не визнавати „твердих“ цін на рільнічі продукти (жито), пшеницю, овес, сіно і т.и.).

16. Реквізиції допускати тільки тоді, коли на се буде не обхідний розпорядок нашого уряду.

17. На загальну раду маємо збиратися по наказу сотника негайно.

Вкінці йде така присяга: „Ми, Вільне Рожнівське Козацтво, присягаємо перед Ненькою Україною та своїм сумлінням свято й непохитно провадити свою діяльність відповідно нашому статуту. Проклятий той буде, хто зрадить своїм обов'язкам, та тяжко буде покараний Вільним Козацтвом. Для доказу чого й підписувомсь.“ Далі йдуть підписи.*)

На губерніяльному національному зїзді Київщини, у вересні 1917 р., один вільний козак так охарактеризував Вільне Козацтво: „Вільне Козацтво — се наша сила. Кожен козак знає, чого він вступив до нашого гурту. От тут він оре, чи щось инше робить, а почує сигнал — у нас і люди для того єсть вартові і всякі знаки умовні — як почує чи сурму чи дзвін, так кидає все і вдома й на полі, через хвилину вже верхи, а через годину, куди треба, являється 600 збройних обучених козаків ратувати людей від нещастя.“**)

Такі були ідейні й організаційні основи та практичні завдання Вільного Козацтва на початках його існування, коли широка маса народня, здана на власну творчість, сама формулувала свої національно-політичні завдання і для їх здійснення творила збройну силу. Вільне Козацтво мало боротись за визволення України від московською панування, бути сторожем вольностей українського народу й опікуном народу в його повседневному житттю, підчи- няючи себе українській національній власті.

(Далі буде.)

*) Там-же. **) За Р. Г. ВСВУ. 21. 10. 17. ч. 43.

Лист в Америки, якого зміст говорить сам за себе.

Вудгейвен, 22. листопада 1922 р. — До Українського Військового Табору в Йозефові — „Самопоміч“. Браття Скитальці! Маленька числом Українська Громада у Вудгейвен, Н. Й., Америка, шле привіт Вам, Борцям за волю і свободу Неньки-України, Вам, що клали Ваше життя на жертвеннику Її, а нині доля Вам судила скитатись по чужих землях та зносити страшні терпіння і духові та матеріальні недостатки. Серце наше крається з болю і завмирає, оглядаючи ті болючі-страшні картини, котрі нині стоять перед нами: там наш Край розчвертований страждає під копитами наїздників; червона, змочена в крові наших Братів шмата вкрила наш золотоверхий Київ; там „Данилова Столиця“ перемінена в одну велику тюрму, в котрій тисячі невинних умирають, катовані ляхцькими сатрапами; там наша зелена Буковина посумніла під румунським личаком — і так доборолись наші герої. Однак не пропав іще дух Шевченка, котрий все ще голосить: „Встане Україна!“, а наслідки вже бачимо й певно віримо, незломно віримо, що короткий вже час панованню тим паразитам, кінець наближається, лиш нам треба мати залізну витривалість і видержати до сеї хвилі, коли зявиться Гонта й Залізняк та крикнуть:

Досить терпінь! До бою, Браття!
Під один прапор, клич і булаву!
Встелім дорогу ляхцькими чашками
Зі Львова аж геть по Варшаву!

Сього ми всі бажаємо собі і власне треба лише помочи, хто збродю, хто грішми і т. п., та колиб усі се разом зрозуміли, тим самим приспішилиб сю хвилю, урвалиби трохи тих Ваших терпінь, та колиб усі хоть троха мали любови до тих, що терпіли й терплять, вониб більше вірили в побіду й рішучість.

Ми, хотяй маленька громада, складаємо нині Вам на ялинку сю лепту, яку ми могли зібрати поміж собою, бо нас тут нема більше як 25 фамілій, а ми головно тепер посилаємо жертви на оборону Федака й інвалідів, тому прийміть від нас не жертву, але наш довг; наш обовязок нас кличе дати Вам то, що можемо.

Тут залучаємо чек на суму 308 кч. котрі ми тут виміняли за 10 дол., бо долярами не хотів банк посилати. Сей чек ч. 3,351.134 American Express Company є від Українців із Вудгейвен Н. Й., котрі посилають Вам то, що в їх силі на разі, а в будучині будемо старатися щось більше призбирати.

Тимчасом Вас здоровимо та желаємо Вам, щоби вже Великодні Свята Ви святкували в своїй хаті, свобідно та весело, в Одній, Великій і Злученій Україні, без хлопа, без пана.

Борітеся-поборете, а ми Вам поможемо!

Гаразд!

За Український Запомоговий Комітет у Вудгейвен, Н. Й.
Володимир Цісик в. р.

П. КАРМАНСЬКИЙ.**Сидір Твердохліб.****Некрольог.**

І ти, мій давній товаришу, поляг від кулі... Яка іронія! Цілу війну пересидів у запічку. Коли лилася кров нашого народу в бою з Ляхом, ти теж благоденствував; навіть при роботі тебе не було. І тепер ти поляг головою як лицар — сумної слави. Від української кулі — як Ефіяльт, як щирий оборонець ляхького насильства над твоім братом.

Яка нікчемна смерть! Яке соромне місце назначить тобі історія на вічний спочинок!

Жалувати тебе? Пролити сльозу на твою домовину?

Ні! Не в силі.

Ми обидва були молодими; ми обидва для рідної культури працювали: не одну годину в мрях перевели.

Ти навіть мої вірші на польську мову переводив. І кривди від тебе не зазнав я ніколи.

Чого-ж ми розійшлися? Чого наші дороги розведналися, щоб не зійтися навіть у вічності?

Пригадуєш собі, як ти вперше переконував мене, що нам треба писати по польськи? Се була перша прірва. Ти справді став служити польським читачам! І ми почали говорити на різних, незрозумілих мовах. І розійшлися.

1917 р. ти служив у польським намісництві; мабуть добре тобі жилося. Випадково ми зустрілися. Та ти знов своє: Поляки хотять видати мої твори по польськи як доказ, що між нами й ними нема різниці. І я в лиху для тебе годину вивів: Коли так, то в українській державі не буде тобі місця. Продай себе за хвилеву користь, та горе тобі буде!

І від тоді ми не стрічалися більше. Прірва між нами була вже за велика, щоб її перебристи.

А за тим пішла повна зрада рідному народови. А врешті соромна смерть від кулі твого брата.

Яка соромна смерть!

І чи дозволить твій нарід, щоби твої кости в його землі спочивали? Атже й ти перші молодечі сили службі свого народу жертвував! Яка сумна доля!

Ох, проклинай з могили Ляха, котрий твою душу забавив: проклинай нікчемну расу, що тільки підлоту уміє використати — так, як я — твій давній друг, товариш твоєї молодости, котрому ти не заподіяв ніякого лиха, — проклинаю тебе і твою пам'ять і — плачу над твоєю сумною долею. І пишу сі гіркі слова на науку своєму синові, котрого ти нераз на твоїх руках носив.

Зі Скитальщини.

Ліберець, Ч. С. Р. При нашому робітничому відділі вже давніш: виринула думка дати публичный концерт, який і для нас самих мавби моральне значіння, а цивільній чеській та німецькій публиці давби доказ, що серед них живе наша військова еміграція та запізнаби їх із нашим скарбом — пісню. Ся гадка здійснилася вже дня 6. жовтня 1922., в якому відбувся сей концерт у великій салі Шіценгауз-у з повним успіхом при многочисленній участі німецької і чеської цивільної та військової публики.

До сеї цілі спеціально зложений комітет, у склад якого увійшли: Осип Курчаба, Григорій Гайха, Мельник Іван, Плекан Микола, Канак Петро, Чайківський Ярослав, Штокало Мирон та пор. УГА. Хрептівський, що немало посвятив труду, щоб сей намір перевести в діло. Комітет при допомозі сот. УГА. Дуба з Нім. Яблонного zorganizував стрілецький хор, спровадив військову оркестру з табору з Йозефова та запросив нашого оперового співака-тенориста з Братіслави й концерт повівся з гарним успіхом, а всі присутні висловилися про нього з великим признаннем і вдоволеннем. Особливо дуже корисний вклад до сього концерту вніс п. Руснак. Його приємний, виразистий та гнучкий тенор, ніжність і краса відспіваних ним пісень: Ой Дніпре, мій Дніпре, Ой одна

я, одна, Сй не світи, місяченьку, Як почувш в ночі й ин. зробили на учасників дуже миле вражіння та викликали загальне одушевлення. Таксамо й інші програмові точки концерту випали вдоволяючо.

Німецькі часописи помістили після концерту корисні рецензії, в яких найкраще видно, як публіка його цінила.

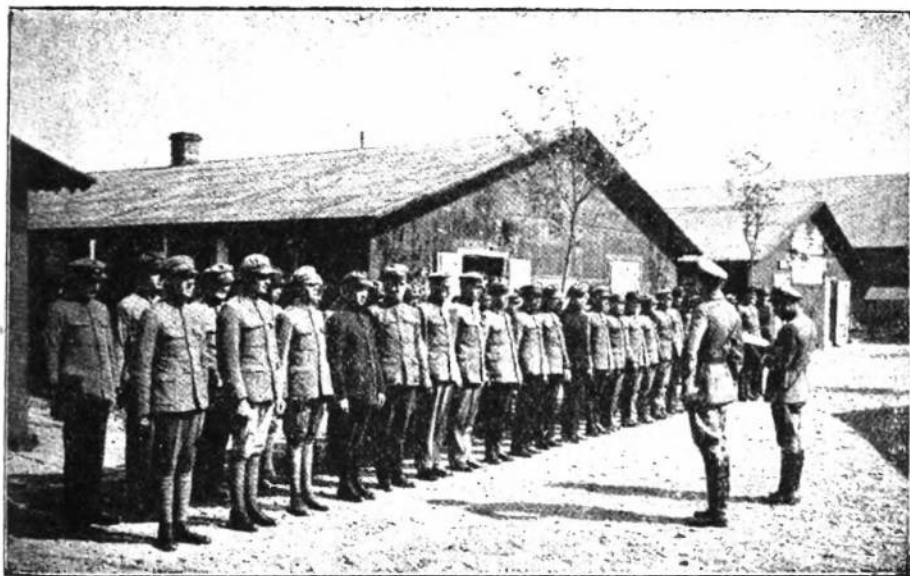
Чистий дохід, призначений на голодуючих на Великій Україні, привіз з концерту Кч. 483'95, з добровільних датків наших стрільців Кч. 59'00, даток Вп. Пана Литця на концерті Кч. 20'00, разом 562'95. Гроші вислано до нашого матірнього товариства, „Культурно-Просвітнього Кружка“ в Йозефові, з просьбою переслати їх на місце призначення.

Дня 1. листопада відбулось у нас торжественно Державне Свято, на якому прочитано письмо нашого Президента, а пізніше відвідано могилки наших померших товаришів.

Градець Кральови. День 1. листопада, як четверті роковини проголошення Західної Української Держави, відбувся серед нас незвичайно святочно. На входовій брамі нашої касарні повівав синьо-жовтий прапор, а на площі перед касарнею о год. 9'30 вібрались обидва робітничі відділи, де після звіту відчитано відозву нашого Президента, а після сього слідував короткий реферат про наші змагання. По рефераті стрілецький хор відспівав гимн „Ще не вмерла“.

Після обіду обидва відділи удались на кладовище і зложили на гробі свого покійного товариша, стр. УГА. Кобиля Грицька, вінець із синьо-жовтими лентами з написю: „Каменярі Волі — Каменяреви“, а наш хор відспівав кілька нагробних пісень. Вечером усі стрільці остали у своїх казармах, бож день сей святочний був заравом і днем нашого смутку.

Братіслава. Відділ Культурно-Просвітнього Кружка при робітничій партії повідомляє:

Український робітничий відділ у Братіславі Ч. С. Р.

По відсвяткуванні державних роковин Виділ Кружка приступив до дальшої праці по думці цілий Кружка. З початком грудня с. р. розпочався курс для неграмотних у числі 8, який веде бул. УГА. Береза. Від 21. листопада розпочався курс німецької мови, 17 учасників. Веде бул. УГА. Стрижак Ярослав. Провітований курс малограмотних ізаа недостачі світла ще досі не отворений. За се ведуться у нас систематичні циклади в історії України.

Дня 8. грудня с. р. відбувся власними силами устроений святочний вечір „Просвіти“ зі слідуючою програмою: 1. Лисенко: Боже великий, єдиний, — стрілецький хор; 2. Значіння Тва „Просвіта“, реферат пор. УГА. д-р а. Борисевича; 3. Вербицький: Де Дніпро наш, стрілецький хор; 4. Шевченко: Тарасова Ніч, деклямація, стр. УГА. Карчецький; 5. Де ти бродиш-дуєт, стр. УГА. Місюк Ілько й віст. УГА. Нараївський Семен; 6. Шевченко: Суботів, деклямація, стр. УГА. Світальський Мартин; 7. Єдлічка-Котеса: Сонце низенько, стрілецький хор. Дірігент хору пор. УГА. др. Борисевич.

Того самого вечера відіграно в бараці аматорську виставу „Знімченнй Юрко“. Особи: Степан Черноус, господар, віст. Уніят Степан; Доця, його жінка стр. Барбарок Адам, Юрко, їх син, стр. Бичкович Осип; Федь, їх син, стр. Бельбас Федь; Гласович, ревітний, бул. Береза Михайло; Проць Николин, вислужений жовнір, стр. Вовчанський Федь, Микола, війт, дес. Підгаєцький Гриць, стр. Барабаш Павло, стр. Бугай Семен, стр. Гуцол Дмитро, як сусіди і радні, а віст. Сагайдак Іван, як циган.

Чистий дохід з вечера „Просвіти“ в сумі Кч. 110 00 переказано по адресі адміністрація „Свободи“, Львів, як дар „Просвіти“.

Свідоме значіння „Просвіти“ стрілецтво тут. роб. сотні кличе на довільну суму роб. відділи в Празі, Терезині, Берні, Хебі, Пардубицях і Мільовіцах.

Дещо в табору в Йозефові. Зима в повному розгоні. Сніг побілів землю, поховались таборити в позаліпловані папером бараки. Вітер гравється по таборі, а мороз продирається до мешканців. Курить із коминків з мешкальних бараків, тут і там бїжить запутаний у сїрій шинелі таборит, бїжить у крамницю купити „зорку“. Закурює, щоб лихо не журилось і береться до книжки. Гїмназія, держаний семінар уже в русї, шоферський та кооперативний курс теж. Фотографія фотографує, та вже менше як літом. Спортовці ладять санки, а учительська секція КПК. виїздить часом з дітьми на поле. Редакція „Пропамятної Книги“ пише, а УМСА що-тижня грав кіно в театрі. Все житте в УМСА — де ловиться нові свіжі часописи й переказуються з уст до уст найсвіжіші вісти, та в школі. Музика грав в своїйому бараці, а вітри метуть снігом.

Дня 13. грудня с. р. зійшлися всі до таборового театру на Андрївський вечір, який уладжувала спортова секція. Першою точкою була діточа вистава у двох діях К. Лукашевичевої: „Бунт ляльок“. Друге були діточі пірамїди та перший раз виступила мандолін-орхестра. Вечір закінчився одноактївкою Васильченка: „На першій гулі“.

Дня 18. грудня с. р. в часі діточої вистави Іванни Блашкевич: „Святий Миколай в 1920. р.“, яку улаштувала учительська секція, загостив на таборову сцену святий Миколай і роздав чемним дітям гарні дарунки. Попри дітїй скористали дещо і старші...

Хоч зимно, та найменші таборити виталиби св. Отця дуже радо й що динни, та він, кажуть, мусів піти й до других наших діток у інші місця. Жалко, та діти наші вирозумілі й бажають иншим також повитати добросердного божого Угодника.

Виказ жертв.

(Продовженне.) На фонд „Рідна Школа“ в Краю зложили в чеських коронах: Український робітничий відділ ч. 19 Турнів 46 00, Український роб. відд. ч. 2 Забож н/Лабою 64 00, Український роб. відд. ч. 33 Рудольців 32 00, Український роб. відд. Хеб 45 00, Український роб. відд. ч. 36 Берно 74 00, п. Черниш Степан Кїралїгаза 20 00, п. Черниш Павло Кїралїгаза 10 00, п. Скворонський Микола Кїралїгаза 20 00, п. Колодрубєць Іван, Кїралїгаза 20 00. п. Сернівка Іван, Кїралїгаза 10 00, Український роб. відд. ч. 53 Луженець 30 00, Український роб. відд. Банска Бистриця 28 00, Український роб. відд. ч. 10 Ружомберк 21 00, пор. Голота Яків, Ужгород 140 00, пор. Голота Яків Ужгород 200 00, Український роб. відд. Полїчка 200 00, Український роб. курїнь Терезин 600 30, Український роб. відд. Пїдааме у Стояна 265 00, Український роб. відд. Бергсас 350 00, Український роб. відд. (КПК) Ужгород 50 00, Учит. збір семінара й гїмназії в таборі в Йозефові 144 00, Український роб. відд. ч. 27 Пардубиці (за листопад) 300 00, роб. відд. ч. 27 Пардубиці (за грудень) 300 00, Український роб. відд. Мост 300 00, роб. відд. ч. 49 Жїліна 85 00, роб. відд. Літомериці 350 00, роб. відд. Ліберець 560 00, роб. відд. Берно 130 00, роб. відд. Безно 446.00, Український роб. відд. Забож н/Лабою 130 00, Український роб. відд. Міхальовїце 300 000, Український роб. відд. ч. 38 Берно 70 90, Український роб. відд. ч. 37 Берно 80 90.

(Далі буде.)

Л и с т у в а н н ь.

Вп. Мусяйчук С. секр. рек. Січової Організації Українців, Шیکاго, В. Д. А. В сях днях вишлемо Вам „Український Скиталець“ у такій кількості, як собі бажаєте. Щодо початкових чисел нашого журналу то буде дуже трудно їх ровдобути, бо вони вже вичерпані. Про се докладніше напишемо Вам при вислці „Скитальця“. Ми одержали також Ваше письмо з 31. XI. 1922. Сердечно дякуємо Вам за Вашу працю в користь нашого органу. Зокрема висловлюємо щиру подяку січовому товаришеви п. Яковови Квачанови, який з посвятою занявся розпродажею „Українського Скитальця“. Слава й честь йому за се. Вкінці завважуємо, що „Український Скиталець“ лише друкується у Відні і в той самий, що в Чехословаччині. Для славної Січової Організації перекажіть наш стрілецький привіт!

Від Адміністрації.

Всіх наших Вп. Передплатників просимо відновити передплату на перший квартал 1923 р. Рівночасно повідомляємо, що доки хто не донесе виравно окремих письмом, що перестав передплачувати наш двотижневик, доти відповідає са всі вислані йому примірники. Звертаємо рівночасно увагу, що з огляду на валютарні відносини ми муслі підвишити передплату в Австрії і Німеччині.

О п о в і с т к и.

За одну петітову стрічку в Австрії 1500.— К, в Чехословаччині 1.50 Кч.
Товстим друком потрійно.

Хто знавби, де перебуває Степан Скрупський, четар УГА зі Станиславова, що враз з Українською Галицькою Армією перейшов Збруч та останню вістку про нього одержала рідня 1920? Тоді мабуть був у дорозі до лічниці в Миколаві. Товаришів і знайомих, що мають про нього якінебудь вістки просить ся за винагородою повідомити зажурену рідню на адресу: Антін Скрупський, Baltimore Mel. Eastern Ave 2917 ac Palter-Son Park. 1—2.

Анна Лисак з Юріямполья, Королівка, повіт Борщів пошукує свого мужа Івана Лисака, літ 47, родом з Ворвулиць, повіт Заліщики, сина Федора й Марії Гладик, який в 1911. році виїхав до Канади й від того часу не дав про себе ніякої вістки. Хто знавби що про мого мужа прошу мене повідомити. 1—2.

Надіслане.

Редакційна Колегія одержала: Струни I і II часть. Антольогія української поезії, від найдавніших до нинішних часів, для вжитку школи й хати, влаштував Богдан Лепкий. Видавництво „Українського Слова“, Берлін стор. 240+VIII і 296.

Іван Герасимович: Голод на Україні, бібліотеки Українського Слова ч. 31, в 39 образками й діаграмами, стор. 295.

Василь Ємець: Кобза та кобзарі, та сама бібліотека ч. 34 в бібліографічним додатком 3. Кузелі й 26 образками, сторін 112.

Справленне важніших похибок.

У ч. 20. „Українського Скитальця“ на стор. 28. в рубриці „Виказ жертв“ третя стрічка згори, має бути замість: Іван Колодрубський, Іван Колодрубець.

У ч. 22. на окладинці в рубриці „Зміст“ 14. стрічка згори, має бути замість: ... У. С. Р., Ч. С. Р.

В 22. числі „Українського Скитальця“ на 24. стороні під світлиною: „Диктатор Др. Е. Петрушевич серед старшин штабу II. Корпуса УГА на В. Україні 1919 р. в Бердичеві“, пропущено слідує пояснення: „По лівій руді Диктатора стоїть у першій ряді без службового пояса ген. чет. Мірон Тарнавський, Начальний Вожд Української Галицької Армії, а по правій у службовім поясі ген. чет. Віктор Курманович, головний квартирмайстер“.

Видавець: Український Військовий Допомоговий Комітет у Відні. Відвічальний редактор: Л. Гугель. З друкарні „Адрія“, тов. в обм. пор. у Відні.

Що перебувають поза межами Рінного Краю, на час від 1. до 30. листопада 1922.

П Р И Х І Д

СУМА

Кч. С.

Салдо з попереднього місяця
 1. Зборот висланих допожор
 2. Вп. Проф. Др. Сміль-Стоцький Степан, Прата
 3. Вп. Др. Мишуля Лука, Дипломатичний представник ЗУНР, в Америкі дозвіря 10, по викині

81,39 52
 201 —
 15,000 —
 2,95 —

Р О В Х І Д

СУМА

Кч. С.

I. Допомоги для хорих старшин і стрільцтва в лічницях, Чехословацька:

1. Лічниця Ядла Болеслава Кч. 535—
 2. Нозефів 415—
 3. Прата 741—
 4. Терезян 2,750—
 5. Штернеберг 519—
 6. Ліберць 384—
 7. Оломунць, Парзубиці, Верно, Ужгород, Ланзано, Вертего, Милоніце, Літомершиці, Теліци, Дубжани, Піске и Бужемберк 891 60

II. Допомоги для інтернованих старшин і стрільцтва в таборах: А. Чехословацька:

Український Військовий Табор у Йозефові:

1. Старшина Кч. 1,234—
 2. Стрільцтво 7,380—

Табор інтернованих в Орадса Марс:

Старшина і стрільцтво 540—

В. Польща:

Табор інтернованих у Тухолі:

Старшина і стрільцтво 548—

III. Допомоги для інвалідів, Чехословацька 9,882
 IV. Справленні прогеси для інвалідів (греша) 704
 V. Удержання ікоди виправ у нозефівському таборі 1,456
 VI. Адміністративні 175
 Салдо 810
 7,245
 42

21,695 52

ЗА УПРАВУ „САМОПОМОЧИ“:

Йозефів, дня 30. листопада 1922. р. Байгерт Іван в. р., Груба Михайло в. р.,
 Крушельницький Корнило в. р., скарбник. писар.

Рахунки й діювальство „Самопомочи“ провірено за місяць листопад 1922. та найдено її грошену господарку відною а місячним касовим замкненням.
 Про се повідомляється Вп. Жертводанняці, а про стан допомогової акції — звітується Військовий Канцелярії Диктатора З. У. Н. Р. у Відні.
 Йозефів, дня 10. грудня 1922. р. ЕКОНОМІЧНО-АДМІНІСТРАТИВНА КОМІСІЯ:
 Онуляк, пор. в. р., президентель. Гереччак, рах. пор. в. р.

Адреса: „Самопоміч“, Український Військовий Табор у Йозефові. „Самопоміч“, Українську Воїнську Табор в Josefov „Samotomitsch“, Ukrainian Military Camp in Josefov. C. S. R. Europe.

О Г О Л О Ш Е Н Н Я:

За цілу сторінку в Австрії 300.000, $\frac{1}{2}$ 150.000, $\frac{1}{4}$ 75.000, $\frac{1}{8}$ 40.000, $\frac{1}{16}$ 20.000
За цілу сторінку в Чехословаччині 300, $\frac{1}{2}$ 150, $\frac{1}{4}$ 75, $\frac{1}{8}$ 40, $\frac{1}{16}$ 20 Кч.

В редакційнім тексті потрібно.

≡ Допомогова Централя ≡

для частин

Української Галицької Армії,

що перебувають поза межами Рідного Краю, уділяє періодичних безворотних допомог хорим у лічницях і найгірше матеріально ситуованим у таборах Польщі, Чехословаччини й Румунії.

А Д Р Е С А:

„Самопоміч“. Український Військовий Табор у Йозефові.

„Samopomitch“. Ukrajinský Vojenský Tabor v Josefově.

„Samopomitch“. Ukrainian Military Camp in Josefov.

Č. S. R. Europe.

1—24

Надсилайте матеріали до

„Пропамятної Книги“ еміграції земель З. У. Н. Р.

Речинець продовжується до кінця січня 1923. р.!

А Д Р Е С А:

Культурно-Просвітний Кружок Українського Військ. Табору в Йозефові,

Č. S. R. Europe.

1—2

Читайте й передплачуйте одинокий багато ілюстрований двотижневик, часопис найбільше поширений між українською еміграцією в Європі й Америці:

Український Скиталець

Орган військової еміграції земель З. У. Н. Р.

Виходить 1. і 15. кожного місяця.

З нього довідаєтеся, з яким героїзмом і самовідреченням боролася

— Українська Галицька Армія —

за державну самостійність свого Народу та побачите унагляднені в численних ілюстраціях усі її визвольні змагання! Читайте самі і своїх дітей учить пізнавати гордість і непобідимість свого Народу!

А Д Р Е С А:

„Ukrajinskyj Skytalec“

Wien XVIII., Ferrogasse 31. Austria, Europe.

1-24.

Вже вийшов з друку

❖ К а л е н д а р и к ❖
Українського Скитальця
на 1923 рік.

Ціна одного примірника:

В Австрії 2000.— К., Чехословаччині 1.— Кч., Німеччині 150.— М., Зл. Держ. Америки й Канаді 0·06 Дол., Бразилії 0·200 Мр.

1-2.